

Світлана Талан

Спокиута



від фіналіста конкурсу
"КОРОНАЦІЯ СЛОВА"

КІНЕ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Світлана Талан

Спокута

Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»
2017

УДК 821.161.2

Талан С. О.

Спокута / С. О. Талан — Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга», 2017

ISBN 978-617-12-3836-7

Що робити, коли життєва стежина веде нас до труднощів і негараздів? Як їх подолати? Ця книжка – про найдорожчих, найрідніших, найближчих – про сім'ю. Вчинки батьків і дідів мають безпосередній вплив на сьогодення нащадків. Часто діти несуть хрест замість старшого покоління і, опиняючись у скрутних ситуаціях, змушені спокутувати гріхи рідних... Сімейні зв'язки, складні взаємини, переплетіння доль, надія на краще майбутнє і сила любові – усе це чекає на читача на сторінках роману.

УДК 821.161.2

ISBN 978-617-12-3836-7

© Талан С. О., 2017
© Книжный Клуб «Клуб Семейного
Досуга», 2017

Содержание

Передмова	6
Частина перша	10
Частина друга	47
Кінець ознайомительного фрагмента.	48

Світлана Талан Спокута



© Талан С., 2017

© Depositphotos / valuavitaly, DenBoma, обкладинка, 2017

© Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2017

© Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

* * *

Єдиному талюбому моєму синові Сергію присвячую

Передмова

Кажуть, що колись високо в горах, там, де смереки чіпляють верхів'ям пропливаючі над величавими Карпатами хмари, де дзюркочуть кришталево чисті гірські джерела, де течуть вниз прохолодно-прозорі води річок у сонячних блискітках, стояла хатинка, до якої тягнулася лісом звивиста стежка. Там жила самотня бабця з поморщеним обличчям та покрученими від старості пальцями. Стара була схожа на відьму, бо мала згорблену спину, гачкуватий ніс, маленькі темно-карі, аж до чорноти, очі, колір яких не втратився з роками – вони не вицвіли, як то буває у старих людей. А ще бабцю часто бачили вівчарі вночі, коли та продиралася лісовими хащами, щось бубоніла під ніс і збирала трави. Вівчарі набожно перехрещувалися і не зачіпали її: вона наводила на них острах більший, ніж зграя вовків. До хати старої вузька стежинка не заростала травною влітку і була протоптана взимку. Бабцю місцеві мешканці боялися, як чорт ладану, та все ж без неї ніяк не могли обійтися. То живіт у кого схопить без причини так, що хоч на стіну лізь, то зуб розболиться, то в поперек стрільне – усі бігли до старої, бо знали, що лише бабця може зарадити їх біді. А вечорами дівчата перешіптувалися поміж собою про те, що лише стара може допомогти причарувати любого хлопця, та й зробить це так, що приклеїться він до дівки на все життя й крім неї нікого іншого помічати не буде. Парубки були більш стримані. Та коли вже яка дівка западе в душу, що нема спокою ні вдень ні вночі, то теж ішли до старої по допомогу.

Подейкували, що вона ще й могла допомогти жінкам там, де ніхто не міг зарадити: допомагала їм спекатися небажаної вагітності. Ті, що були в неї в такому делікатному питанні, розповідали по секрету своїм кумам, подружкам та сусідкам, що робила стара це безболісно та без поганих наслідків. Бігли до неї потайки й молоді дівчата, які зогрішили, щоб сховати від людей свій сором. «Гріховним ділом займається бабця», – шепталися навколо, та й самі ж дерлися вузькою стежинкою до тієї хатинки по допомогу.

Аж одного разу люди помітили на бабиному подвір'ї дитячі пелюшки, а потім і маленьку смуглявку – чорнооку новонароджену дівчинку. І знову був привід попліткувати. Жінки сперечалися, роздумуючи, чи може стара у свої літа народити дитинку. Дехто подейкував, що баба в лісі знайшла дитя, яке народила якась молода дівчина та, боячись осуду, покинула. А ще інші базікали, що стара втратила глузд і десь вкрала немовля, аби передати згодом свої відьмацькі справи. Але собака гавкає, вітер носить, а дівчинка росла всім на подив. Така вже гарненька Маланка зростала, що погляду не відвести: оченята великі, карі, вії та брови, як ночі восени, волоссячко кучеряве та чорняве, як галочка, на кругленьких рожевих щічках маленькі ямочки.

Коли Маланці було шістнадцять років, померла стара. Лягла спати й не прокинулася вранці. Подейкували, що їй на той час було сто років.

Маланка вже розквітла, як мак навесні, і почали до неї хлопці стежинкою бігати та сватати. Але серце своє вона віддала одному – високому, кремезному та гарному Мирону, за яким не одна дівка сохла. Хлопець побрався з Маланкою й забрав її до своєї садиби. Вона не стала замикати двері до хатинки (яке там багатство?), аби подорожні змогли зайти до господи, відпочити та напиться прохолодної води із джерела під багаторічною смерекою.

Мирон був із заможної родини, що мала файний статок: тримали отару овець, двоє коней, корів, птицю, млин та добру хату. І сімейне життя в них склалося. Хоча працювати доводилося всім із ранку до вечора, щоб утримувати велике господарство, та що їм, молодим, до того, коли Мирон завжди поруч із Маланкою, де б вона не була.

Він худобу пасе – вона по господарству порастється й гайда до нього на луки. Біжить із вузликом, у якому окраєць запашного хліба та глечик молока, по росистих травах, що сяга-

ють поясу, аж товсті чорні коси по плечах скачуть, звиваються, ніби молоді гадюки. Махає білою хустинкою йому здалеку й кричить:

– Ми-ро-н-е-е!

А голос її відлунюють гори.

– Ма-лан-ко-о-о! – відгукується Мирон, знімаючи бриля, махає ним коханій.

Зустрінуться молодята, і де втома дінеться! Кохаються до нестями в густих та запашних травах, що пахнуть гарячим роменом, білявою ромашкою, деревієм і росистою конюшиною, шепочуть лагідні слова одне одному, ніби лише вчора побралися. Розпустить Мирон її густі коси та ніяк не може намилюватися дружиною, бо немає навкруги кращої від неї.

Люди заздять чужому щастю та все шепечуться, що то відьма навчила Маланку, як причарувати хлопця. А молоді не зважають на той гомін, бо щиро кохають одне одного. Та все ж, мабуть, зурочили молоде подружжя. Маланці вже виповнилося тридцять років, і до того часу Бог не подарував їм дитинки. Плакала жінка ночами, бо подруги, що пізніше заміж ішли, вже мали діточок, а вона так і залишалася пустоцвітом.

Тоді стали люди перешіптуватися, що то кара Божа впала на Маланку за гріхи її матері. Дійшли ці чутки до неї, і вона цілком втратила душевний спокій, ходила, як із хреста знята. Мирон теж ходив у тихому смутку, серце його краялося, коли він бачив розпач милої дружини. Хтось із старих людей порадив Маланці піти на Прощення до Київської Лаври, там просити в Бога пробачення за гріхи своєї матері та вимолити собі дитинку. Жінка прислухалася до слушної поради, поговорила із чоловіком і наприкінці зими тисяча дев'ятсот двадцять другого року почали збирати Маланку в дорогу. Взяла вона хліба, сала, у мішечках квасоллю та муку, склала на воза. Мирон запряг коня й пішов проводити дружину за село.

– Може, не поїдеш? – попросив. – Дорога далека та небезпечна, людей багато добрих, але є й лихі.

– Щоб рибу їсти, треба у воду лізти, – відповіла Маланка. – На все воля Божа.

Поцілував він кохану дружину й довго стояв у задумі на дорозі, дивлячись, як неясні її обриси зникають у мряці.

Маланка встигла до Прощеної неділі дістатися до Лаври. Там вона знайшла знайомих людей, які порадили їй молитися перед іконою «Знамення». Жінка знайшла її та й упала на коліна. Свята Богородиця з піднятими вгору руками, у червоному вбранні та з маленьким немовлям споглядала уважно, як бідна молода й гарна, наче сама весна, жінка щиро пролила сльози та біла поклони, вимолюючи собі материнства. Встала Маланка з колін лише тоді, коли полегло в неї на душі, просвітліло. Поставила вона свічку, перехрестилася, подякувала Пресвятій, поцілувала ікону та вийшла надвір.

Біля церкви вона помітила молодлицю з немовлям на руках. Дитинча плакало, а з ним і жінка заливалася слізьми. Підійшла до них Маланка, спитала, що сталось. Жінка розчулилась, розплакалась ще більше, та не витримала, упала перед нею на коліна.

– Благаю, жіночко, допоможи! – схопила Маланку за поли. – Не дай від голоду загинути моїй дитині!

Маланка підняла жінку, заспокоїла.

– Звідки ти? – запитала.

– Здалеку. Полтавщина. Чула таке?

– Чула, любя, чула. А як ти потрапила сюди? Та ще й з дитинчам?

– Убили мого чоловіка на війні, вдовою залишилася. Бідувала я дуже, хворіла, ледь обоє не загинули. Там родичів не залишилося, а добрі люди намовили піти до Сум, де повинні були жити родичі чоловіка: його дядько, тітка та хрещений. Ото й пішла я з дитиною в дальню дорогу. Ледь знайшли місце, де жили дядько й тітка, бо хати там вже нема, згоріла, а куди родичі виїхали, куди поїхали долі ліпшої шукати – невідомо. А хрещений чоловіка давно помер, – розповіла, заспокоївшись, жінка.

– А його дружина? Жива ще?

– Знайшла собі іншого діда. Пустили вони мене, обігріли, а через два дні нагадали, що самим зараз скрутно живеться. Ото ж я й пішла до Лаври помолитися, долі кращої попросити у Бога. А що тепер робити? Куди голову прихилити? Чим дитину нагодувати? Я не знаю, – жінка похитала головою й подивилася на Маланку глибоко сумними очима. – Удома хоч убога, та є хата, а дістатися до неї без грошей і з дитиною на руках у мене вже не вистачить сил.

– Бери мого коня, – не роздумуючи, сказала Маланка. – Забирай підводу, а харчі, що ще залишилися, поділимо навпіл!

– Як це... забирай? – розгубилася молодичка.

– А ось так! – скинула голову вгору Маланка, аж коси по спині вдарили. – Тобі Бог дав дитину – то й збережи її, а я... Я й пішки додому дійду.

– А далеко тобі?

– Далеко. Туди, де хмари чіпляються за гори. А ти повертайся додому, там хоч дах над головою є.

Під'їли жінки перед дорогою, поділили харчі, розпрощалися.

– Вік тебе не забуду, – на прощання сказала жіночка з Полтавщини. – А про твоє щире серце й дітям своїм розповім, і накажу онукам переказати. Молитися за тебе буду щодня. Що ж тобі наостанок побажати?

– Дитинку. Іншого бажання в мене немає, – сказала Маланка, надягла вузлик із харчами на палицю, перекинула через плече та й пішла, не оглядаючись.

Дорога додому виявилася не такою вже й легкою, коли йти пішки. Маланка то йшла, то підвозили добрі люди на возі та пускали до хати заночувати. Ноги в чоботях понатирала до крові, що й ступити боляче. Уже в далечині в ясну погоду виднілися верхівки Карпат, коли вкрай змучена тяжкою дорогою жінка примітила горохову копицю посеред поля. Вирішила трохи перепочити й зарилася в неї. Незчулася, як швидко втома взяла своє, і вона заснула. Чи то сон був, чи видіння – достеменно Маланка сама не знала. З'явилася перед нею в червоному, аж мерехтливому, вбранні сама Пресвята Богородиця. Упала перед нею жінка на коліна й заблагала:

– Пресвята Богородице! Прошу Тебе, дай мені материнство! Бо не можна прожити пустоцвітом і зернятка по собі не лишити!

Суворо та пильно подивилася на неї Богородиця й каже:

– Мати твоя великою грішницею була – багато ненароджених життів загубила. Ти знала про це?

– Знала, – б'є чолом Маланка. – І прошу Тебе, пробач їй, за все пробач!

– А ти знаєш, що діти розплачуться за гріхи своїх предків?

– Знаю, – плаче Маланка. – Але ж не зможу я жити без дитини! Засохну з горя, загину!

– А ти зможеш бути гарною матір'ю? – суворо запитала Богородиця.

– Обіцяю бути доброю, найкращою матір'ю своїй дитині, – щиро поклялася Маланка й тричі перехрестилася.

– Добре, – сказала Богородиця. – Слухай мене уважно, щоб жодне слово не пропустила. Жінка підняла свої красиві заплакані очі.

– Ти будеш мати дітей! – урочисто сповістила Божа Мати.

– Ой! – скрикнула Маланка та мало не зомліла від щастя.

– Трьох дітей. Кожного з них будеш народжувати через кожні дев'ять років.

– Дякую Тобі, Пресвята Богородице, – не тямлячи себе від утіхи сказала Маланка.

– Дослухай мене до кінця, – зупинила її Божа Мати й продовжила: – І ти, і всі жінки вашого роду будуть дуже дбайливими матерями, наділеними любов'ю до своїх дітей так, що

можуть піти навіть на самопожертву. Але гріхи твоєї матері все одно всім вам доведеться спокутувати.

– Що ж робити?! – у розпачі запитала Маланка й задрижала всім тілом.

– За твоє добре серце і гарну справу, що ти зробила для бідної жінки з дитиною, я підкажу тобі, як жити далі.

– Як же? – загорілися очі надією.

Богородиця схилилася над Маланкою й майже пошепки сказала:

– Усі жінки вашого роду не повинні покидати батьківську садибу, бо тільки рідна хата, рідне подвір'я, дерева, що сягають своїм корінням глибоко під землю, навіть травичка – усе буде давати вам силу та наснагу до життя. Ти й наступне покоління ваших жінок-матерів будуть жити лише цією силою – пам'ятай. Так ви спокутуватимете гріхи твоєї матері, зможете продовжувати ваш рід. Запам'ятай: де народилися, там повинні й вікувати.

– А де ж мені жити? Я заміжня й зараз живу там, де садиба мого чоловіка.

– Ти повинна повернутися туди, де тебе народили, де твоє коріння.

– Добре, добре, – без вагань погодилась Маланка. – А чоловіки нашого роду? Як же їм бути?

– Чоловіків це не стосується. Вони можуть їхати кудись, щоб добути кусень хліба для сім'ї – це не гріх, і в них досить своєї сили, щоб вижити далеко від рідного гнізда. Але жінку та її дітей можуть спіткати нещастя, бо не стане в них життєвої сили якоїсь миті.

– Дякую Тобі, Пресвята Богородице! – знову почала щиро молитися Маланка та низько кланятися.

А коли підняла голову, то Богородиці як і не було. Витерла вона сльози та з новими силами поспішила додому.

Мирон вже весь звівся та прогледів очі на дорогу, чекаючи дружину, що давно повинна була повернутися. Спочатку він не впізнав у постаті на дорозі Маланку, а потім підбіг до неї – а та вся вимучена, стомлена, а очі радістю світяться.

– Люба, кохана моя Маланочко, – обіймає Мирон дружину. – Де ти так довго була? І без коня, без воза повернулася. Чи лихі люди відібрали?

– Усе добре, любий, – посміхається. – Коня з возом я добрій людині подарувала.

– Подарувала?!

– Так. Їй кінь потрібнішим був.

– Та Бог із ним, з тим конем, – махнув рукою Мирон. – Ти сама як?

– Будуть у нас діти, – видихнула щасливо та й зомліла від втоми.

Навесні, лише почав танути сніг, Мирон із Маланкою пішли в гори, де покинута хатинка вже перекосилася та вросла в землю. Відбудували вони її за літо та й перебралися туди жити. А наступного року, саме на Прощення, народила жінка довгоочікуваного первістка – сина Ореста, через дев'ять років – красуню, середульшу дівчинку Даринку, а ще через дев'ять, коли вже Маланці було під п'ятдесят, – доньку Марічку.

Усім дітям Маланка часто розповідала про свою зустріч із Пресвятою Богородицею та все наказувала ані їм, ані наступному поколінню не забувати про те, що лише батьківське гніздо зможе їм дати силу життя та вберегти від біди...

Частина перша

1

Скільки Катря себе пам'ятає, бабуся Варя була прикута до ліжка. Вона любила свою бабусю, з доброю, ласкавою посмішкою, з лагідними, м'якими та теплими долонями, світлим волоссям, стягнутим у вузлик. Дівчинка й називала її по-своєму, по-особливому – бабуся. Не «баба», не «бабуся Варя», а лише «бабуся». Іноді бабусі ставало краще, і Катря пам'ятала, як вони з дідусем Орестом допомагали їй сісти в інвалідний візок, вузлик волосся на голові скручували в «гульку» та возили її на горо́д і в садок. А ще бабуся любила річку, яка протікала неподалік. Треба було лише спуститися доріжкою, що тяглася уздовж усього довгого горо́ду вниз, перейти луки, де завжди було повно поважних гусей, крикливих качок та прип'ятих до кілків молодих бичків, щоб потрапити прямісінько до величезних верб, за якими ховалася невеличка, спокійна та тиха річка. Тут вони з дідом Орестом і зупиняли візок, а бабуся могла годинами дивитися на мальовничі картини розлогого села уздовж річки, яка місцями поросла очеретом. Гуси гелгочуть про щось своє, понад берегом літають неспокійні ластівки, а бабуся вдивляється у сріблясту річку, що викручується, мов в'юн, поміж вербами. Іноді вона просила підвезти її до самої річки, де берег не крутий, щоб можна було бачити відшліфовані водою пласкі камінчики на дні, де зграйка веселих і швидких мальків то гралася на сонці, то ховалася в тінь.

Коли Катря була маленькою, то просто йшла бавитися до річки, а коли подорослішала, то брала старе простирадло, розстилала його на траві та лягала поруч із бабусею, слухаючи її та дідові розповіді.

Мабуть, вона була вже в п'ятому або шостому класі, коли дідусь із бабусею одного дня повели розмову про воєнні роки.

– Дідусю, а ти був на фронті? – запитала тоді Катря.

Дід Орест, худорлявий, високий, стрункий, зовсім не зігнутий від років, глянув на неї уважно так, помовчав трохи й сказав:

– Бач, виросла, мабуть, вже моя онука, що таке питання поставила. Я був зв'язковим в УПА. Чи чула про таку?

– Чула щось, але достеменно не знаю, за що УПА воювала.

– За що? – невдоволено хмикнув дід і поморщив брови. – Не вчать вас правди в школі чи ти така погана учениця?

– Я відмінниця! – Катря ображено надула свої темні, як стигла вишня, губи.

– За Україну, Катрися, за Україну, за її волю твій дід Орест воював. За що ж іще? – пом'якшав голос діда.

– І за Карпати, – посміхнулася Катря, вже забувши про образу.

– За Карпати? Це ясна річ, бо немає у світі кращого місця, ніж рідні гори та ліси, – сказав замріяно дід, а Катря подумала, що він зараз знову почне довгу розповідь про те, які там холодні та швидкі ріки, що восени верхівки гір потрапляють у полон важких хмар, які тихо сповзають униз, про те, що там навіть стежки дзвенять під ногами. Зазвичай дівчинка любила подовгу слухати розповіді діда, і далекі та незнайомі Карпати росли разом із нею, у її уяві, як якесь чарівне та казкове місце. Але сьогодні чомусь не було настрою слухати оповідь діда про його край, і дівчинка спитала:

– І що ти, дідусю, робив, коли був зв'язковим?

– Мені йшов дев'ятнадцятий рік, коли я вступив до повстанської групи, а згодом в УПА. А там вже наш командир запримітив мою кмітливість та спритність і призначив мене зв'язковим. Бо треба було когось посилати на Схід України, до Донбасу, де діяли осередки підпілля ОУН. Про це, Катрю, мабуть, ніколи не напишуть у підручниках. Але це дійсно було, і я тому свідок. Старий, правда, – дід посміхнувся, – але все ж таки свідок.

– А чому не пишуть, діду?

– А хто їх знає чому. Може, колись час розсудить. А я не знаю, у чому моя вина й чому мені доводиться приховувати від людей те, що я хотів, аби Україна була незалежною. Може, нас навчали не так, а може, я не все тоді розумів, бо й малограмотний був, і молодий. Знаю одне: треба було зробити так, щоб Карпати вільні були, щоб горянам дихалося вільно, то й пішов до УПА.

Дід зняв кашкета, витер спітніле чоло, примружив очі, згадуючи далекі роки, та так тяжко зітхнув, що Катря вже й не рада була, що затіяла цю розмову.

– Бабусю, тобі не холодно? – спитала вона.

– Та що ти, Катрю?! Такий приємний вітерець несе лише свіжість від річки, а не холод.

– Гарна днина, – сказав дідусь, – як тоді, у той день, коли я тебе, Варю, вперше побачив.

– Ага! – засміялася Катря, її дзвінкий сміх забринів над тихою водою. – Здається, я щось цікаве пропустила чи від мене щось приховують?

– Дідусь має на увазі наше знайомство, – усміхнулася бабуся та поправила рукою сиве пасмо волосся над вухом, ніби соромлячись.

– Так, так, – протягла Катря. – Хотілося б дізнатися, як це у вас було.

Дівча перетягло простирадло в інше місце, вместилося на ньому прямо перед бабусею, щоб нічого не пропустити. Та з любов'ю глянула на онуку й подумала, що мине лише кілька років, як це дівчисько почне зводити з розуму хлопців. І треба ж було таку красу від природи отримати! Мати в неї, їх донька Марина, гарну вроду мала, а онука ще краща. Великі карі очі, що ніби в душу можуть зазирнути, вії чорні-чорні та густі, брови – як крила птаха в польоті, губи повненькі та незвичайного темного кольору, ніби стигла вишня на сонці блищить. І шкіра в Катрі ніби оксамитова – гладенька, без жодної цяточки, а на круглих щічках вічний сором'язливий рум'янець кольору стиглого персика. Та найбільшою гордістю онуки було її волосся. У Катрусі напрочуд густе, м'яке та довге волосся, таке чорне, що аж відливає темно-синім, коли на нього падають сонячні промені. Часом бабуся Варвара і сама вірила в розповіді свого чоловіка про те, як колись Маланка (його мати) зустріла Пресвяту Богородицю і та віщувала, що всі дівчата їхнього роду будуть наділені надзвичайною красою та любов'ю до своїх дітей. Свою єдину доньку вони з чоловіком зростили в ласці та любові, і зараз Варвара б рада допомагати їй в усьому, та склалося так, що працювала багато й тяжко в колгоспі, і збив її з ніг підступний інсульт, прикував до ліжка. Ніколи і не гадала вона, що стане своїй доньці тягарем, що доведеться її годувати з ложки, як малу дитину, і постіль під нею міняти, і ліки діставати. Краялося серце материнське, та що тут поробиш? Лише стала через кілька років одужувати – знову інсульт. І знову ліжко й довгі дні та ночі, щоб стати на ноги.

– Ну? Чого ж мовчимо? – Катруся зиркала то на діда, то на бабу. – Не хочете зізнаватися, як познайомилися, чи що?

– Нехай дідусь розповість, – посміхнулася бабуся. – Він у нас мастак красиво розповідати.

– Це я знаю, – мружить оченята Катруся. – Дідусю, розкажи.

– А ти мені розкажеш про своє перше побачення? – посміхається дід.

– Коли ти розкажеш, то і я тобі розповім.

– Обдуриш старого?

– Ні, – сміється дівча, – чесне-пречесне слово!

– Ну то слухай, якщо так цікаво, – сказав дід і став позаду візка дружини, поклав їй на плечі свої натружені руки. – Улітку сорок третього року треба мені було дістатися до Донбасу у справах, бо я ж був зв'язковим. Не буду розказувати про всі пригоди на своєму шляху – для цього й дня не вистачить, бо по всій Україні німці стояли, а мені треба було цією територією пройти та ще й перетнути лінію фронту, щоб виконати бойове завдання.

Дійшов я до річки Сейм, що неподалік міста Суми. Річка широка, гарна, їй немає жодної справи до війни. Пробрався я нишком очеретами до берега, подивився по карті, що поруч повинен бути міст. Тихенько виглядаю й бачу той міст через річку. Він великий, довгий, бетонний, але по ньому німецькі вартові ходять. Нарахував я їх аж вісім чоловік. Та всі в касках, озброєні, ще й два мотоцикли по різні береги стоять. От, думаю, незадача, треба через річку перебраться, а ніяк: з мосту все німцям видно. Стою в багнюці по коліна, слухаю, як жаби квакають, та й думаю, що доведеться мені так до темряви стояти, а потім іти шукати переправу. Знову дістав карту, подивився ще раз – зліва село, справа – теж, і всюди німці. Що мені робити? Аж дивлюся – пливе річкою дерев'яний човен, а в ньому сидить русява дівчина, гарна така, молоденька, свіжа, ніби вранішня ромашка.

– Бабуся? – не витримала Катря.

– А то ж хто ще? Досі пам'ятаю, яке було на ній платтячко. Біленьке в синіх квіточках. Воно так пасувало до її блакитних очей!

– І що ж було далі? – Катря аж зачовгалася від нетерплячки.

– Помітила вона мене, а я палець до вуст приклав, мовчи, мовляв. Вона все зрозуміла, непомітно головою кивнула й припливла до берега, де я сховався. Незнайомка, проходячи повз мене, спитала тихо: «Ти хто, хлопче?» А я їй кажу: «Допоможи мені перебраться на той берег, щоб німці не помітили. Прошу тебе». «Чекай тут», – чи то відповіла, чи вітер прошепотів. Робити нічого. Сиджу. Чекаю. Думав різне: може, і справді допоможе, а може, пішла до німців, щоб мене здати. Повертається вона назад з обережком свіжоскошеної трави та, не зупиняючись, каже: «Я траву буду в човен складати, а ти доповзи та непомітно лягай під неї, на саме дно, і сиди тихо». Так я і зробив. А дівчина все носить траву та зверху на мене її скидає. А потім я почув, як весло вдарилося об воду, і човен зрушив із місця. Німці на мосту щось по-своєму гелгочуть, сміються, а дівчина не зважає на них. Відпливла від берега, та як затягне пісню:

За туманом нічого не видно,
За туманом нічого не видно,
Тільки видно дуба зеленого,
Тільки видно дуба зеленого.
Під тим дубом криниця стояла,
Під тим дубом криниця стояла...

А голос чарівний, сильний, розливається понад водами Сейму так, що навкруги його чути.

...У тій криниці дівка воду брала.
Та й впустила золоте відерце...

Німці спочатку сміялися, навіть камінці жбурляли у воду, а дівчина все співає та так уже витягує пісню, що навіть вони ржати перестали та й заслухалися. А вона перевезла мене через річку, сховала до вечора в кущах, а тоді, як впала темна ніч, відвела до свого хліва, сховала на горищі, нагодувала. Ось так я й познайомився з твоєю бабусею.

Дідусь посміхнувся, провів долонею по худенькому плечі дружини.

- І ти одразу закохався? – спитала Катря.
- Не знаю, як ви це зараз називаєте...
- Кохання з першого погляду, – серйозно вставила дівчинка.
- Можливо. Знаю лише одне: запала мені в душу світлокоса дівчина із Сумщини. Та так надовго, що не зміг її забути, а всі красуні карпатські, що подобалися мені раніше, стали здаватися вже не такими гарними.
- А таке буває, що спочатку здається людина тобі гарною, а наступного дня вже не дуже? – зовсім по-дорослому запитала Катря.
- А чому ж ні? Буває. Я знайшов Варвару, коли ще раз ішов із завдання з Донбасу. Виявилось, вона мене теж чекала.
- І ви одружилися?
- Ні, Катрю, не одразу. Довелося нам зустрітися ще й у сорок четвертому році. А в сорок п'ятому, коли скінчилася війна, я приїхав до села, а моя Варвара вже мала ось-ось народити дитину, твою матір. Тоді ми одружилися, згодом збудували собі хату, та й покинув я рідні гори заради цієї красуні.
- Яка там красуня, – махнула рукою бабуса. – Ти б, Катрю, бачила, яких красунь у них гори виплекали. Кров із молоком, а не дівки! Сама бачила, коли їздили туди в гості.
- Дідусю, а як же ти зміг розлучитися з горами? Ти їх так любиш!
- Після війни, щоб не потрапити за ґрати, я приїхав до Варі, а вона вагітна, народжувати треба, а ніде. Хата батьківська згоріла, так жили вони в землянці. Куди їхати? Треба було йти працювати, щоб якусь хатинку збудувати та десь жити жінці з дитиною. Ось і залишився. Спочатку на деякий час, а потім назавжди. Східне Полісся також гарне. Чи не так, Катрю?
- Мені тут подобається.
- Це добре. Бо ти ж пам'ятаєш, що повинна жити там, де народилася?
- Діду! – махнула рукою. – Ти до цього часу віриш у цю казку?
- Бо то є правда. Чиста правда.
- Нехай буде так, – неохоче згодилася Катря, щоб лише не хвилювати його.
- От не віриш мені, – з розпачем сказав дід. – А згадай-но, що Богородиця сказала, так і збулося. Дітей мати народжувала кожні дев'ять років. Було таке?
- Збіг.
- Троє дітей народила, як і говорила Пресвята. Так чи ні?
- Теж простий збіг.
- А Даринка? Забула про неї?
- То був нещасний випадок, – не здавалася Катруся.
- Ні, то було пророцтво. Даринка залишила батьківську оселю, коли вийшла заміж. І смерть її була не випадковою. Подумай сама, як може вагітна жінка, спускаючись у льох по драбині, так зачепитися ногою, що зависнути на ній догори дригом? Так і висіла бідолашна, доки й сама не загинула, і дитина в ній не померла.
- Горе та й тільки, – зітхнула бабуса. – Треба ж було такому статися!
- А жила б вона вдома... – почав дід.
- Діду! – перебила його Катря. – Досить уже! Усі ми чули твої розповіді сто разів. Давай не будемо про сумне. Зізнайтеся краще, коли ви вперше поцілувалися?
- Отакої! – бабуса вдарила себе долонями по колінах. – Та чи наша Катря зовсім дорослою стала?
- Коліться по-хорошому, бо все одно випитаю, – знову з'явилися хитрі блискітки в очах онуки.
- Коли в сараї мене ховала від німців, тоді я поцілував Варю вперше, – зізнався дід.
- У щоку чи в губи?
- Спочатку, звичайно, у щоку.

- Мене теж у шоку поцілував один хлопець.
- Це ж треба! І не інакше як хтось із наших сусідів, – сказав дід. – Або сусід зліва, Федько, або справа, Роман. Тепер ти колися, Катерино, зізнавайся, хто? Не інакше як Роман.
- Не вгадав, діду, – сміється Катря, – Федько, а не Роман.
- А я думав, що Ромко.
- Теж мені, жениха знайшов! У нього в щоденнику самі трійки!
- Не в оцінках, Катрю, справа, а в самій людині, у її душі, – зітхнув дід.
- І поведінка в Ромка, діду, знаєш, яка?
- Веселий він хлопець, трохи кручений, ну то й що? Добрий, лагідний, до людей привітний.
- Погано ти, діду, його знаєш.
- Можливо, Катрю, можливо. Але я напевно тепер знаю, що треба нам із твоїми батьками швидше нову хату добудувати. А то не встигнемо до твого весілля.
- Діду! – невдоволено закрутила носом дівчинка та так мотнула головою, що коси підстрибнули на плечах. – Я не хочу заміж!
- Прийде твій час, і нас забудеш спитати, – посміхнулася бабуса. – Заведеш хлопця на поріг і скажеш: «Це мій чоловік!».
- Це буде... не скоро! – залилася сміхом Катруся, аж почервоніли її кругленькі щічки.

2

– Катрю, пішли сьогодні по гриби до лісу, – запропонував Ромко, коли вони з Федьком поверталися зі школи.

Вони майже завжди бували разом. Спочатку ходили в дитсадок в одну групу, потім пішли до школи, і Катерина з Романом потрапили до одного класу, а Федір – до іншого. Так він такий галас здійняв удома, що півсела чуло, як ревів, ніби голодна корова, та кричав, що не піде більше до школи, коли його не переведуть у той клас, де його друзі. Катерина зі свого подвір'я теж чула, як Федю довго вмовляла мати вчитися в іншому класі, бо Катря – дівчина ще нічого, а ось від Романа йому потрібно триматися подалі. Але Федько так лементував, що його не змогли заспокоїти ані вмовляння матері, ані ремінь батька, що кілька разів прилипав до заднього місця. Урешті батьки силою затягли хлопця до хати, і що там ще йому робили – нікому не відомо, але наступного дня Федір із запухлими від сліз очима, але із щасливою посмішкою на обличчі та портфелем у руках з'явився в їхньому класі в супроводі матері, Поліни Лаврентіївни, яка працювала завучем. Учителька вказала Федьку на вільне місце за задньою партою, бо всі місця вже були зайняті, а Катря сиділа поруч із Романом. Тоді Федько зробив таке нещасне обличчя, скривився, закліпав очима та скривив рота, готовий ось-ось заревти. Поліна Лаврентіївна, уявивши, що хлопець знову повторить учорашню сцену, щось шепнула вчительці, і та пересадила хлопчика, що сидів позаду Катрі, за останню парту. Федько знову розплився в задоволеній посмішці, демонструючи всім відсутність одного зуба, поважно й задоволено пройшовся класом і сів на звільнене місце.

– Точно, Катрю, – підтримав друга Федір, – грибів у лісі – сила-силенна! Сам бачив, як Явдоха цілий мішок опеньків за плечима несла, аж пуп тріщав!

– Таки й тріщав! – засміялася Катря. – Може, вона яблука-дички з лісу тягла в мішку?

– Ти що?! Явдохи не знаєш? – оживився Роман. – Якщо вона щось і несла, то лише опеньки, бо яблука давно вже погнили.

– Мені ще треба на городі бур'яни сухі позгрібати та спалити, доки днина добра стоїть, – сказала Катря, поглядаючи то на Федька, то на Романа.

– Я тобі допоможу, – обізвався жваво Роман. – Разом ми швидко справимося!

– Дивись мені! – посварилася пальчиком.

– А я тебе хоч колись обманював?

– Ти? Ні.

– Друзі, так ідемо до лісу чи ні? – утрутися в розмову Федір.

– Півгодини на обід і перевдягання, – скомандувала Катря.

– Куди це ти спортивні штани натягаєш? – спитала мати. – Не встигла прибігти зі школи, а вже кудись милишся.

– Підемо по опеньки, – відповіла швидко Катря й закинула на спину важкі пухнасті коси з розплетеними кінчиками. – Ти не хвилюйся, мамо, на городі все встигну зробити до темряви.

– А з ким же?

– З друзями.

– Знову із сусідами?

– А то ж із ким?

– У дівчаток твого віку подруги, а в тебе – друзі, – м'яко дорікнула мати.

– У мене теж є подруга Ольга, але з нею нецікаво. Носиться зі своїми новими ганчірками, як курка з яйцем, і більше нічого їй не треба.

– Хіба ж мало добрих дівчаток?

– А мені з Федьком та Романом теж непогано, – сказала як відрізала. – Мамо, де кошики стоять?

– Тримай, – мати подала плетеного з лози кошика.

– Мені два потрібно.

– Навіщо тобі два? Щоб руки чимось зайняті були та й усе?

– Дай мені ще один, – попросила Катря. – Кажу ж, що потрібно два, значить, так треба.

– Ох, і вперта ж ти, Катерино, – усміхнулася мати, дістаючи з-за припічка ще один кошик. – І в кого ти така вдалася?

– У діда, – кинула, вибігаючи з хати та натягуючи в'язану шапку.

Друзі швидко прямували накатаною возами дорогою, що тяглася до лісу. Треба було поспішати, бо осінній день короткий, не встигнеш угору глянути, як вже з усіх боків насувається темрява. Днина видалася чудова. Друзі перейшли дерев'яний міст, що розкинувся над невеличкою тихою й спокійною річечкою. Зупинилися лише на мить, кинувши погляди на її тиху заводь, затінену старими вербами з покрученим корінням, що виступало над водою, та й попрямували далі – туди, де вдалині бовваніли дерева, кликали до себе різнокольоровим убранням. Ліс поволі насував їм назустріч.

У лісі тихо, лише шурхотить під ногами сухе листя, що залягло на землю товстою та м'якою ковдрою. Сумовито поскрипує стара береза, скаржиться на вітер, що позиривав із неї останнє вбрання. А далі дружним натовпом обступили стежинку столітні дуби. Заблукала одинока хмаринка, наткнулася на верхівку величезного дуба, зачепилася за його могутнє розлоге віття, та й замріялась або задрімалась на одному місці.

Грибники звернули зі стежинки й заглибилися в ліс, туди, де тремтливою осичкою починався густий чагарник. Тут розбрелися в різні боки, шукаючи опеньки біля старих трухлявих пеньків. Грибів, дійсно, було дуже багато. Вони росли то безладним натовпом, поблискуючи на сонці слизькими темними голівками, то сиділи прямісінько на широченних пеньках дружними сімейками.

Катря не встигла й отямитися, як почула голоси хлопців, що вже її гукали, порушуючи урочисту тишу лісу. Вона глянула в кошик – він був майже повний, але менший кошик був зовсім порожнім.

– Я тут! – гукнула вона з розпачем.

Прибігли до неї Федько та Роман, обоє збуджені, очі горять, а в руках – кошики, повні грибів.

– Ну, і що я буду тепер робити? – Катря показала порожній кошик. – На сміх людям понесу його додому?

Роман мовчки підійшов, узяв у неї з рук порожнього кошика, поставив на землю і насипав опеньків зі свого.

– Навіщо?! – кинулася Катря.

– Мені досить і цього, – відповів хлопець і якось винувато та ніяково посміхнувся.

– У тебе ж залишилося лише півкошика, – сказала Катря, а в очах сяйнула подяка.

– Нам із мамою досить, – знизав плечима Роман.

– Ну, то що? Йдемо додому чи ще будемо збирати? – дивлячись вбік, спитав Федько.

– Підемо додому, – сказала Катря, бо від її слова залежало рішення.

– А я піду понад дорогою, – сказав Федько. – Може, якогось боровика знайду.

– Ага, – посміхнувся Роман. – Гляди, знайдеш! Їх уже давно немає. Знайти можна хіба що коров'ячу ляпанку!

– Іди вже, розумнику, – відмахнувся Федір.

Роман взяв із рук Катрі більшого кошика, та й пішли вони вдвох. Дівчині було чомусь неприємно, що Федір не поділився з нею грибами. Справа була навіть не в грибах, а в тому, що вони втрьох вважають себе друзями, завжди разом, а коли чимось треба поділитися, то Роман останню сорочку із себе зніме та віддасть, а Федір... Так бувало й тоді, коли Катрі потрібна була допомога. Не можна сказати, щоб Федько їй коли-небудь відмовив. Він або відмовчувався й чекав, поки Роман першим проявить ініціативу і йому не потрібно буде вже нічого робити, або Катрі доводилося його просити, а то й навіть умовляти. Ну, не здогадався, наприклад, сьогодні Федір запропонувати їй свої гриби, так міг би хоча б з другом поділитися.

– І чому він такий? – вголос подумала Катря.

– Федько? Не зважай, – ніби прочитавши її думки, відповів Роман. – Нормальний він хлопець, гарний друг.

– А чому тебе не пускають до їхнього двору?

– А я і сам туди не ходжу, – поморщив лоба Роман.

– Можеш розповісти... Чи це секрет?

– А ти не знаєш?

– Щось одним вухом чула від батьків, але достеменно нічого не знаю, – відповіла Катря. – Чула, ніби ваші батьки колись посварилися. Так?

– Ти ж, Катрю, знаєш, що моя мати від народження кульгава, бо в неї вивих стегна. Їй і так тяжко ходити, а ще й тиск завищий...

– Тому вона й працює прибиральницею в школі?

– А де ж їй іще працювати? Хоча мати закінчила у свій час технікум. Коли був живий батько, то сказав, що не пустить її на поле, щоб не згинула там. Так і працює прибиральницею до цього часу.

– Чому твій батько помер?

– Мати була мною вагітна, а Федьків батько, або, по-іншому, голова нашого колгоспу «Червоний партизан» дав обробляти їй ланку буряків. І скільки б ти думала? Цілий гектар! Тоді мій батько пішов до нього по-хорошому й каже: «Моя Валя на ланку не піде, бо ти ж бачиш, що вона кульгава та ще й вагітна. До того ж у неї часто стрибає тиск. Дай, Максимовичу, їй хоч дитину нормально виносити». А той уперся! Каже, що всі в селі рівні, і буряк полоти підуть усі: і директор, і вчителі, і фельдшерка. Не знаю, як там було, але мій батько схопив якогось дрючка, що перший-ліпший попався під руку, та й зопалу відлупцював голову. Той зняв побої у райцентрі, написав заяву на батька до міліції.

– І що? – Катерині очі гнівно заблищали.

– За це й посадили мого батька до в'язниці, – зітхнув Роман. – Ні він мене не бачив, ні я його.

– Як то?

– Захворів він там на туберкульоз, а потім підчепив запалення легенів і помер.

– Ти диви, який гад цей Іван Максимович! – із гнівом сказала Катря. – Недаремно ж мій дід його недолюблює.

– Твій дід – золотий чоловік.

– А ти на Федька зла не тримаєш?

– Ти що?! Він-то до чого? Він мій друг.

– Уже йду! – крикнув той і попрямував до них.

– Ну що? Знайшов боровика? – спитав Роман.

– А! – махнув хлопець рукою. – Які там боровики? Так, пройшовся лісом, щоб спокійніше на душі було.

– Ти все ще хочеш до сільгоспінституту вступати?

– Ще два роки попереду. Можливо, піду до юридичного.

– А я не передумала, – всунула свою копійку Катря. – Хочу бути вчителькою.

– А ким же ще ти можеш стати? Мною та Ромком із дитинства командуєш, як хочеш, – пустив шпильку Федір.

– Хм, – Катря невдоволено відкопилила губу, – можна подумати, що жінки бувають лише вчительками.

– І підводниками, і лікарями, і космонавтами, – продовжив її думку Федір. – Не хочеш стати першою жінкою-космонавтом, нога якої ступить на далекий і невідомий Марс?

– Дурень ти, Федьку, – з осудом блимнула на нього Катря виразними очима: – Та ще й набитий.

– Не сваріться, – спокійно мовив Роман.

– А ти, Ромку, куди підеш вчитися? – спитала, вже заспокоївшись.

– Мені не доводиться вибирати. Шлях один – у ПТУ.

– Але чому? Можна спробувати хоча б у технікум, – озвався Федько.

– Ви гадаєте, що я не йду до технікуму через свої трійки? – спитав Роман.

– А то ж чому? – Катині брови злетіли вгору, розправилися, як крила.

– По-перше, у ПТУ годують тричі на день, дають гуртожиток, стипендію, направлення на роботу. А по-друге, – Роман на мить запнувся, – по-друге, треба йти швидше працювати. Не могу ж я у матері сидіти на шії? Треба їй дати змогу відпочити.

Усім стало якось ніяково і решту дороги додому вони йшли мовчки, лише іноді перекидаючись малозначущими фразами.

3

Цього дня Катря, напевне, вперше в житті сказала неправду. Була неділя, не треба було поспішати до школи, і вона вирішила досхочу виспатися. Але, як завжди, прокинулась о сьомій і довго крутилася, кутаючись простирадлом, доки знову задрімала. Їй наснився свій 10-Б клас, але чомусь поруч із нею сидів не Ромко, як завжди, а Федько. Вона так близько бачила його темні сяючі очі, що хотілося дивитися в них до безкінечності...

– Чи думає ця спляча красуня прокидатися, чи буде відлежувати боки до обіду? – голос діда розбудив Катрю, але їй так кортіло додивитися сон до кінця, що вона невдоволено промурчала й знову закрила очі, але сон вже розвіявся, як вранішній туман на сонці.

– Ну, що, діду? – невдоволено пробубоніла вона й розплющила очі. – Мені такий сон наснився, а ти все зіпсував.

– Як проспиш до обід, то присниться й ведмідь, – посміхнувся дід. – Хіба б я тебе будив без діла?

– Які можуть бути справи в неділю вранці?

– А це ти сама питаєш у свого кавалера.

– Хто? – спитала Катря, потягуючись у ліжку.

– Федько.

– Я зараз, – зітхнула Катря й потяглася за халатиком.

Скрутивши волосся у вузол, затягла його гумкою, взула капці, вийшла на ганок і замружила очі від сонця. Крізь крилату крону старої груші пробивалися грайливі сонячні промені. Вони одразу ж піймали обличчя дівчини й почали загравати до неї, плутатися в блискучих кучерях. Катря посміхнулася новому дню, пустунам-промінчикам та легесенькому вітерцю, що доніс до її тремтливих ніздрів запахи весняного квітучого саду. Вона вдихнула на повні груди та весело побігла до хвірточки, де на неї чекав Федір.

– Привіт, – Катря прочинила хвіртку й посміхнулася хлопцеві.

– Добридень, – Федько теж посміхнувся й засунув руки до кишень. – Довго ж ти спиш.

– І ти туди ж! То дід бурчить, що довго сплю, то ти. А я лишень один день за півроку хотіла від душі виспатися!

– Я хотів, як краще, – знітився Федько й набундючився. – Ну, то йди та спи.

Хлопець розвернувся, збираючись піти. Іншого разу Катерина сказала б йому: «Ну і йди собі під три чорти!», розвернулася б та й пішла досипати. Але чомусь сьогоднішній короткий, як мить, сон не давав спокою.

– Зачекай, – сказала вона й схопила хлопця за руку. – Чого це ти одразу надувся, як сич на мороз?

У Федька очі потеплішали, він пильно подивився на Катрю.

– Суниці в лісі дозріли.

«Як уві сні», – майнула в Катрі думка, вона так і стояла, тримаючи Федькову руку у своїй.

– Бери відерце та пішли.

Вона кивнула головою на знак згоди та швидко побігла до хати.

– Діду, я не буду снідати, – кинула на ходу та побігла перевдягатися.

Чомусь сьогодні їй захотілося виглядати привабливо, і Катря почала швидко перебирати ситцеві сарафани та платтячка. Зупинила свій вибір на білому сарафані в синій дрібний горошок. Він був приталений і чітко виділяв її тонкий стан та високі пружні груди. Швиденько надягла сарафан, волосся нашвидкуруч розчесала і затягла високо на потилиці у вузол. Глянула на себе у дзеркало старенької шафи, покрутилася на всі боки й залишилася собою задоволена. Показавши наостанок своєму відображенню кінчика язика, крикнула діду:

– Ми йдемо за суницями!

– Хто це «ми»?

– А ти не знаєш буцімто.

– Знову друзі, – по-доброму промимрив дід. – Куди кінь із копитом, туди й рак із клешнею. Так, Катерино?

– Еге ж, діду, еге ж, – відповіла Катря та крутнулася на одній нозі.

– Значить, ідеш із Федьком та Романом?

У неї на мить замерло серце, бо вперше в житті вона не збиралася кликати Романа. Їй чомусь захотілося провести цей день наодинці з Федьком.

– Так. Звичайно ж, з ними, – збрехала Катря, і її чомусь обдало жаром. – Я пішла. Не сумуйте без мене, бо скоро повернуся.

– Іди вже, дзигу, – посміхнувся дід, проводжаючи поглядом улюбленицю.

Вони йшли удвох знайомою стежинкою по росистих луках, що пахли свіжістю. Вранішню урочисту тишу порушувало мукання корів, яких вже гнали за річку туди, де буяла зеленню трава. Ялівки йшли швидко та граціозно; поважно дибали, хльоскаючи хвостами себе по товстих боках, старші корови, несучи вим'я. Частина корів одразу розбрелася по пасовиську.

Катерина підставила обличчя під легенький вітерець, що доносив свіжість та вологу від річки, посміхнулася.

– Про що ти зараз думаєш? – спитав Федько, що до цього часу йшов поруч мовчки, розмахуючи пластмасовим відерцем та зрідка кидаючи вкрадливі погляди на супутницю.

– У такі миті, як зараз, я відчуваю єдність із природою, із цими луками, травами, що пахнуть медом, величавими вербами над річкою, тихими водами, могутнім лісом. Здається, що вже не можна відділити окремо щось одне.

– Що ти маєш на увазі?

– Усе, що бачу навколо себе, – існує в дивній гармонії. Не можна відокремити ліс, бо без нього стане порожньо й беззахисно лукам. Або не можна викреслити нашу річечку, бо не буде роси на травах, на березі верби засумують і загинуть, бо вони народилися й вирости під шум її води. Я теж народилася тут і виросла, сто, навіть тисячу разів ходила цією стежкою, коли босоніж, коли взута, здається, що знаю кожну травинку, назви рослин, як і коли вони цвітуть, як пахнуть. Тому я теж маленька частинка цього місця, – Катерина розвела руки в боки, – невід'ємна його частина. Мене теж не можна викреслити звідси.

– Катрю, – сказав хлопець, вислухавши її щирі слова. – Це почуття називається патріотизмом, а виникло воно в тебе як похідне від слова Батьківщина. Усіх людей тягне на свою батьківщину, коли вони її покидають. Через кілька місяців ми закінчимо школу й поїдемо звідси. Будемо вчитися в місті, де вже не буде ні цього лісу зі старезними дубами й тонкими березами, ні запашних лук, ні тихої річки. Буде бурхливе студентське життя, навколо багато знайомих і незнайомих людей, галас, шум машин, грюкіт трамваїв. Закипить, завирує нове життя, затягне тебе, як вихор, і забудеш ти, що на цих луках уже не бігає босоніж дівчинка Катря. Але нічого не трапиться. Усе буде так, як і раніше. Уранці річку будитимуть галасливі гуси, потім замукають корови, і батіг пастуха буде голосно ляскати по запиленій дорозі. Звичайно, ти будеш сумувати за всім цим, але лише тоді, коли ввечері буде вільний час.

– Ти мене не зрозумів, – Катря сумно подивилася на Федька. – Я не зможу жити в місті, бо я частина того, що ти зараз бачиш навкруги.

– Ти що? Не така, як усі? – Федько на мить аж зупинився.

– Мабуть, не така...

Лише тепер, коли Катерина замислилася над тим, що їй незабаром буде потрібно покидати рідні місця й їхати на навчання, вона зрозуміла дідове почуття. Скільки років він живе на чужині, а все не може забути рідні Карпати. Та що там забути?! Він марить ними вдень і вночі, не полишає ні на мить. Ось так і вона, Катерина, чітко для себе зрозуміла, що дідове почуття любові до батьківщини дісталася їй у спадок.

– Ти закінчиш школу відмінницею, отримаєш золоту медаль і не будеш вчитися далі?!

– Буду. Заочно.

– Ти хочеш усе життя місити ногами грязюку наших вулиць? Працювати на фермі біля смердючих свиней?

– Почнемо з того, – Катря посміхнулася, – що де смердить, там і пахне. Чув таке? А працювати можна і в школі, і в дитсадку, і у фельдшерському пункті або в аптеці.

– І тобі ніколи на захочеться ввечері посидіти в кав'ярні? Сходити на дискотеку, потанцювати, послухати музику? Урешті-решт, набагато приємніше прийти з роботи в теплу квартиру й спокійно подивитися телевізор, а не бігти доїти корову.

– Дивись! Дивись! – Катерина шарпнула Федька за рукав сорочки. На тлі синього бездонного неба бовваніла ледь помітна цяточка. – Це жайворонок!

Її очі блищали радісно, випромінюючи ясне світло, коли вона завмерла, вслухаючись, як до самого неба підтягав золоту нитку пісні жайворонок.

– Хіба можна проміняти цей звук на грюкіт машин у місті? – спитала дівчина, дивлячись просто у вічі Федька. – Мені приємніші навіть пугачеві заводи, аніж гудки заводів. Ліпше дивитися, як восени сповивають землю сиві старезні тумани, аніж нюхати вуличну пилюку асфальту.

– На заводах теж треба комусь працювати, – не здавався Федько. – І грюкіт металу, що звалюють у доменні печі, теж потрібно комусь слухати.

– То нехай там працюють ті, кому до вподоби таке життя. Ось ти, наприклад, де б хотів працювати?

– У суді.

– Суддею закортіло стати? – пустила шпильку Катря.

– Так. Суддею. А що в цьому поганого?

– Просто так запитала. А я вирішила остаточно: хочу бути вчителькою української мови.

– І вчитися заочно?

– Так.

– І які ж то знання ти отримаєш, коли будеш на заочному відділенні? – Федір іронічно посміхнувся. – Як у нас кажуть: «Стук, грюк, аби з рук»?

– Чому? Я ж буду вчитися не задля диплому, а для себе. Наберу в бібліотеці книжок і буду над ними працювати в поті чола. Усе! Жереб кинуто, як сказав Юлій Цезар.

– А батьки про твої наміри знають?

– Ще ні. Але, гадаю, вони мене зрозуміють і не будуть заперечувати.

– І все-таки, не тут пуп землі, – сказав Федько, зрозумівши, що Катерину ще ніколи й ні в чому йому не вдавалося переконати – така вже вперта в неї вдача.

– Можливо. Але зараз я нутром відчуваю: моє місце тут.

За розмовами вони не помітили, як підійшли до лісу, котрий зустрів їх цілковитою тишею й запахом стиглої суниці.

– Не місце, а синій птах, як невловиме щастя, – усе ще не міг заспокоїтися Федько.

– Тіпун тобі на язика! – спалахнули гнівом очі Катерини, але лише на коротку мить, бо вона помітила галявину кущиків із невеличкими різьбленими листочками, посередині яких на тоненьких ніжках красувалися стиглі ягідки суниць.

Дівчина присіла й почала збирати ягоди.

– Цур, моє місце! – крикнула вона Федькові, швидко кладучи до відерця ягідку за ягідкою.

Федір не послухав її, нахилився, зірвав стебельце. На ньому було кілька достиглих червоних ягід, одна зеленувата і навіть одна маленька квіточка з білими пелюстками, на якій завмерла прозора крапелька вранішньої роси.

– Катрю, дивись, яке диво.

Катерина залишила відерце посеред галявини, підійшла до Федора.

– Що тут у тебе?

Федір підніс стебельце до її обличчя. Вона взяла його в руки, покрутила напроти сонячного проміння.

– У крапельці роси сховалося сонечко, – тихо сказала вона, ніби боячись сполохати цю мить.

Катря піднесла до губ Федора стебельце, і найбільша, найсоковитіша ягідка легенько торкнулася його на рівні відкритих вуст. Хлопець дивився на неї якимось незвично, пильно,

із захопленням, тепло, точнісінько так, як у її сні. Катря невідривно спостерігала за його губами, які поволі, не поспішаючи взяли із стебельця червону ягідку. Федір скуштував її, а Катря не могла ніяк відвести погляд від його губ, бо на них лишилася маленька, червона крапелька. Їй здалося, що суницями пахне не весь ліс, не галявина, рясно усіяна червоними цятками, а його уста. Катрі до нестями захотілося торкнутися до них губами й скуштувати на смак ту соковиту крапельку. Їхні обличчя зблизилися й торкнулися вустами. Катря відчула кислувато-солодкий присмак суниці, і серце в її грудях несамовито закалатало.

Вони поцілувалися знову, і по тілу дівчини пробігли мурахи, потім її охопив жар. Федір обвив її шию руками, і його прохолодні пальці в цю мить здалися Катрі такими гарячими, що могли обпекти. Вона пригорнулася до його міцного, напруженого тіла, і знову їх губи злилися в уже сміливішому, жадібнішому поцілунку. Катря сховала очі під густими чорними війми. Так їй було краще відчувати дотик його ніжних рук і приємних, як смак суниці, губ...

Вони поверталися з лісу вже тоді, коли сонце почало ліниво котитися за обрій, а ситі корови на лузі стояли з круглими животами та нетерпляче поглядали в бік села. Федір тримав Катрю за руку й вони йшли однією стежинкою. Однією на двох.

– Я ніколи не забуду цей чудовий день, – зізналася дівчина, кидаючи на Федька щасливий погляд.

– Я теж, – відповів він, дивлячись у її сяючі очі.

Підходячи до річки, Катря вивільнила руку, бо село було вже зовсім близько, і люди могли подумати про них казна-що. Лише зараз їй стало ніяково за те, що вранці збрехала дідові. А ще почала мучити совість за те, що вони з Федьком нічого не сказали Ромкові.

«А втім, – заспокоїла себе Катря, – я не зобов'язувалася про все доповідати Романові».

Як на лихо, вони зустріли хлопця біля свого подвір'я. Він привітався, кинув оком на відерця із суницями й спитав:

– За ягодами ходили?

Катря ладна була крізь землю провалитися! Вона гарячково почала думати, що сказати, чи вже й збрехати на своє виправдання, але її виручив Федько.

– Так. Суниць у лісі дуже багато, – сказав просто, ніби вони з Катрею вдвох, а не втрох, ходили до лісу вже не раз.

– Я й бачу, – сумно посміхнувся Роман.

– Ну, я пішов. Бувайте! – кивнув Федір і пішов до свого двору.

У погляді Романа було німе питання. Катерина зрозуміла, що Федір залишив її для того, щоб вона сама дала відповідь на це питання.

– Ромцю, не ображайся на нас, – сказала вона й спробувала посміхнутися так, як робила це завжди, щоб залагодити сварку. Вона хотіла взяти Романа за руку, але він похапцем засунув її у кишеню.

– Виходь сьогодні ввечері гуляти, – сказав, не встоявши перед її посмішкою.

– Не можу.

– Якщо щось треба зробити по господарству, то я допоможу.

– Я буду зайнята. У мене справи, – Катерині довелося збрехати вдруге за цей день.

– Виходь лише на півгодини, – у голосі Романа прозвучали благаючі нотки.

Катерині було шкода хлопця, бо він був її найкращим, найвірнішим другом.

– Ні, – вже твердо відповіла вона.

– Чому?

– Бо сьогодні, Ромцю, скінчилося наше дитинство.

4

Катерина накривала стіл для вечері, коли почула лемент діда зі спальні.

– Де ковінка?! Хто взяв ковінку?!

Дівчина заглянула в прочинені двері.

– Що тут сталося, діду? – спитала вона, побачивши, що той повзає по підлозі.

– Де Варина ковінка? – підняв він голову і розгублено закліпав очима.

Це було так кумедно, що Катря не втрималася і розсміялася.

– Та ось вона, – подала палицю, – стоїть, де й завжди.

– Справді. А я її там не бачив, – дід став ще смішнішим, зробивши від подиву великі очі так, що бабуся не стрималася й теж розсміялася.

– Оце так! – витираючи сльози від сміху, сказала вона. – Ось вам і Лука: рукавиці за пазухою, а він їх шука!

– Оце тобі й на! – дід гучно лягнув себе долонями по колінах. – Виходить, що я пошився в дурні.

– Буває, – розвела руками Катря. – Бабусю, сьогодні сама дійдеш до столу, чи допомогти?

– Мені є кому допомагати. А ти йди, не хвилюйся за мене. Краще матері на кухні допоможи чимось.

– Не запізнюйтесь на вечерю, бо батько, самі знаєте, як стомлюється за день на своєму тракторі, – сказала Катря й майнула на кухню.

Там посеред кімнати стояв великий дерев'яний, важкий і старезний стіл. Коли купували нові меблі, то замінили все, окрім цього стола. І були на те поважні причини. По-перше, він був круглий, і можна було вільно ходити навколо нього, не боячись ненароком зачепитися й залишити на тілі добрячий синець. По-друге, якщо ж хтось і натикався на стіл, то він стояв, як укопаний, на одному місці, а вміст тарілок не мав жодних шансів розплескатися... По-третє, за ним могли зібратися скільки завгодно людей. Для цього треба було лише трохи потіснитися й підставити кілька додаткових стільців. Зверху стіл був завжди застелений свіжою клейонкою, тому ніхто не бачив, що його товсті ніжки були деінде поточені шашелем, але це було не важливо. Головне, що за ним щодня збиралася на вечерю вся родина багато років поспіль. Снідати та обідати могли члени сім'ї в різний час, а от вечеряли разом. Коли навесні батько Катрі затримувався допізна на роботі, то всі чекали його повернення. Наприкінці літа починалися жнива, тоді батько з трактора пересідав на комбайн і працював на збиранні зернових до півночі. Повертався втомлений, запорошений, але вдома його чекала вся родина. Він швидко вмивався у дворі, потім виливав на себе відро холодної води, ухав, ахав і задоволено крякав. Куди й дівалася втома, коли зустрічався поглядом із рідними людьми, які чекали на нього допізна за цим круглим старим столом.

– Татку, ти пахнеш свіжим хлібом, – колись сказала йому Катря.

– Ні, донечко, – засміявся той, – я не можу пахнути хлібом, бо я не печу його. Я лише збираю зерно.

– Ні, – заперечила дівчинка, – ти пахнеш хлібом!

Знаючи, що Катря дуже вперта, батько не став сперечатися.

– Хлібом? Нехай буде хлібом, – погодився він. Мати вже подоїла корову, процідила молоко й стомлено сіла на стілець.

– Зараз татко прийде, – сказала Катря, глянувши на стіну, де висів годинник. – У мене все готове.

Бабуся вже почала ходити, спираючись на палицю. І зараз вона поволі, але своїми ногами, під захопленим поглядом дідуса, дійшла до столу та сіла на стілець. Тільки-но всі усілися, нагодився й батько.

– Я вчасно! – посміхнувся він, сідаючи до гурту. Дружно зацокотіли ложки, коли сім'я взялася до їжі. Коли вечеря підходила до кінця, батько поклав ложку на стіл, витер рушничком губи й поважно та голосно сказав:

– Катерино!

Усі притихли. Батько так звертався до Катрі лише тоді, коли мала відбутися серйозна розмова.

– Що, татку? – дівчина здивовано глянула на нього.

Батько поважно обвів поглядом присутніх, поморщив лоба задля годиться.

– Незабаром Катерина закінчує навчання в школі, – почав він басовито, чітко вимовляючи кожне слово, ніби читав промову з великої трибуни. – Ми всі впевнені, що вона отримає золоту медаль. Так, Катерино?

– Так, – впевнено відповіла дівчина, усе ще не розуміючи, куди батько хилить.

– Добре. Це дуже добре. Вважаю, що це велика заслуга й самої Катерини, і її матері, моєї дружини Марини, що зростила гарну доньку.

– А я до чого? – мати здвигнула плечима. – Якби свого розуму в Катрі не було, то чужого не вставиш.

– Спасибі й вам, Оресте Мироновичу, і вам, Варваро Іллівно, що були завжди поруч із моєю донькою, що її підтримували й любили. – Батько на мить замовк, і настала така тиша, що було навіть чути, як десь б'ється у віконне скло та дзижчить муха. – Настав час, Катерино, обирати подальшу долю. Ти вже остаточно вирішила, ким хочеш бути?

– Учителькою української мови та літератури, – швидко відповіла Катря.

– Непоганий вибір, – очі батька потеплішали. – Схвалюю.

– І якщо вже ми всі зібралися тут, то я хочу сказати, що маю намір вчитися заочно, – сказала поспіхом Катря й завмерла в очікуванні вироку батька.

Дід одразу ж задоволено посміхнувся та нетерпляче засовався на стільці від хвилювання, бо це означало, що Катря буде жити й надалі в селі. Він, напевне, хотів ще сказати, що будинок для онуки на їхньому ж рідному подвір'ї вже майже добудований, і залишилось зовсім трішки, щоб можна було в ньому жити, але глянув на батька, підтиснув тонку смугу губ і промовчав, чекаючи слушного часу.

– Заочно? – перепитав батько. – А чому б і ні? Ні, ми з матір'ю не заперечуватимемо, якщо ти, Катерино, виявиш бажання навчатися на стаціонарі, скуштувати студентського життя. Доки маємо сили та здоров'я, то будемо працювати, заробляти гроші й допомагати тобі в усьому. Але ти вже доросла, і маєш повне право зробити свій вибір. Тим паче, що у вересні одна з вихователек нашого колгоспного дитсадка йде в декретну відпустку, і вивільняється її місце.

Зачувши цю новину, дід Орест під напливом емоцій, що його розпирали зсередини, не витримав, підскочив на радість на стільці й уже розкрив рота, щоб щось сказати, але м'яка долоня дружини, що лягла на його руку, стримала його порив, і він знову сів на стілець.

– Але ж це не означає, що я зможу працювати на її місці? – спитала Катерина.

– Іван Максимович, наш сусід і голова колгоспу, сам запропонував цю посаду для тебе, – поважно відповів батько, а дівчина зашарілася при одній згадці про сім'ю Федька. – Якщо вступиш до педагогічного інституту, то у вересні вже зможеш піти на роботу. Почнеш із вихователки дитсадка, а там, дивись, і в школі вивільниться місце.

– Але я... Я не маю досвіду, ще не навчалася...

– Здобудеш, доню, досвід, – сказала мати. – Головне – десь за місце зачепитися. Це ж не місто, де повно дитсадків та шкіл.

– Я, звичайно, дуже рада, але все одно якось лячно, – зізналася Катря.

– Вовка боятися – до лісу не ходити, – дід усе-таки не втримав свого язика за зубами. – Кого там боятися? Маленьких дітей?

Катря подивилася на бабусю, намагаючись вгадати її думку. Та в її м'якому, лагідному погляді дівчина побачила підтримку.

– Усе буде добре, – сказала бабуса.

– Я згодна, – мовила Катря.

– Це теж добре, – протягнув батько. – Тепер щодо випускного вечора. Хотілося б, щоб ти, Катерино, була на ньому в сукні, вартій медалістки. Тому ми з матір'ю порадилися й вирішили замовити сукню для вечора твоєї хрещеній матері, маємо намір просити її, щоб привезла тобі найкращу сукню з Москви.

– Вона ж усе одно буде купувати своїй дочці сукню в столиці, – вставила мати.

– Мамо... Тату... – зніяковіла Катря. – Навіщо такі розтррати? Це ж не весілля...

– Ні, Катерино, – твердо сказав батько. – Ти в нас одна, і все життя ми працювали й працюємо задля тебе. Ти справдила наші сподівання, отримаєш золоту медаль лише ти із трьох випускних класів, а це вже щось та значить.

– А ми, – бабуса лагідно подивилася на онуку, – з дідусем дамо грошей на гарні білі лакові туфлі на високих підборах, щоб ти, Катрю, була на вечорі як королева.

– Вона й так у нас найгарніша в селі, – із захопленням сказав дід Орест і тут же, зрозумівши, що ляпнув не до ладу, додав: – На вечорі будеш найгарнішою!

– Дякую вам усім, – сказала Катря.

Щоки в неї від хвилювання стали рожевими, і вона, зрозумівши це, зовсім зніяковіла від такої уваги до себе, і то переводила погляд з одного дорогого їй обличчя на інше, то опускала очі донизу. – Я навіть не знаю, чим заслужила усе це...

– Вчися й надалі добре, – сказав батько. – Хто знання має, той і мур зламає.

За столом знов настала тиша, лише старий годинник на стіні відстукував своє звичне «Тік-так! Тік-так!».

– По правді сказати, – першою порушила тишу мати, – не хотілося б, Катрю, щоб ти так гнула спину в колгоспі, як твій батько, як я, як бабуса й дід Орест. Тобі потрібно вчитися, щоб мати роботу в теплі та фізично не тяжку. Подивися на нашу сусідку Поліну Лаврентіївну. Ходить завжди чисто вбрана, нігті нафарбовані, волосся вибілене, із завивкою – інтелігенція, що тут скажеш!

– І пня вбери, так покрасивішає, – пробурчав дід, бо недолюбливав сусідку, а лише терпів її присутність поруч.

– Ну, не скажіть, тату, – не погодилася мати Катрі. – Ви бачили, які в неї руки? Хіба ж такі, як у мене?

Мати покрутила перед собою руками, демонструючи порепані пальці, сухі мозолі та шорстку поморщену шкіру: – А її білесенькі, м'якесенькі від кремів, пахучі.

– А що ж ті руки роблять?! – закипів дід. – Чи вони корів доять? Чи порпаються в городі?! Чи силос коли вигрібали? А можливо, коноплі мочили в болоті? Та Поросючка сама нічого не робить! Діти зі школи город посадять, прополють, викопають картоплю. Що їй ще робити?! Ходить пихата, ніс задерла так, що кочергою не дістанеш, і пнеться, як жаба на корч. Якби з неї всю штукатурку змити, то ви б побачили, що вона на чорта схожа!

– Тату, – дорікнула Марина, – досить вже вам! Ні з того ні з сього розійшлися, як не знаю хто.

– Так ти, Катерино, зрозуміла, куди мати хилить? – спитав батько, коли дід утихомирився.

– Звичайно, татку, – відповіла Катря. – Я обіцяю вам усім, що обов'язково закінчу інститут і буду працювати з дітьми. І зроблю це, як би мені важко не було і які б завади на моєму шляху не трапилися.

– Нехай тебе Боженька береже, – тихенько прошепотіла бабуса і нишком перехрестила онуку.

Коли Катря пізно ввечері стелила бабусі постіль, та підізвала її, доставши зі своєї шафи гроші, простягла їх дівчині.

– Що це?

– Я давно збирала тобі гроші на золоті сережки, – сказала бабуся. – Хотіла подарувати на весілля, а потім подумала, що всі ми під Богом ходимо, і хтосьна, як воно далі буде: чи доживу до весілля...

– Нічого не хочу більше чути! – Катря затулила вуха долонями.

Бабуся легенько торкнулася її руки й посміхнулася так лагідно, як вміла лише вона.

– Дурненька! Бери, не соромся, купи сережки та носи із задоволенням. Можливо, частіше будеш мене згадувати.

– Бабусю, – розчулилася Катря й обняла стареньку за худенькі плечі. – Ти в мене найкраща у світі!

– Тут грошей вистачить ще й на трусики та ліфчик під нове платтячко, щоб усе було гарне і новеньке.

– Спасибі тобі, – Катря поцілувала бабусю в щоку.

– Так у нас уже жених є? – хитро примружилась та. – Чи то мені, старій, зраджують підсліпуваті очі?

– Є! Ну то й що?

– А те, що гівно в тебе, а не жених, – сказав дідусь, який якраз зайшов до кімнати й почув останні слова розмови.

– Тому він поганий, що син Поліни Лаврентіївни? – посміхнулася Катря.

– Яблуко від яблуні недалеко падає. Червива в нього, у твого Федька, душа. Ніби святий та божий, а сам на біса схожий!

– Діду! – Катря невдоволено поморщила носа. – Ви всіх Тарасюків недолюблюєте, а до чого ж тут Федько?

– Не Тарасюків, а Поросюків, – дід підняв догори вказівного пальця. – Бо вік уже прожив і можу відрізнити хорошу людину від поганої.

– І хто ж, на ваш погляд, хороший?

– У Ромка добра, щира душа. Він весь у батька, а того я добре знав.

– Я згодна, що Роман – хороший хлопець, привітний, працьовитий, щирий. Але люди шукають спорідненої душі й тих, з ким бути поруч приємніше і цікавіше.

– Ти, онучко, ще мала й розумом незріла, – посміхнувся дідусь. – Із часом станеш дорослішою і розумнішою, тоді й побачиш, що ліпшого за Романа немає хлопця на селі. Але дивися, не запізнися, бо дівчата зараз хвацькі. Не встигнеш і оком моргнути, як вкрадуть жениха й оженять на собі. А ти, Катрю, за двома зайцями поженешся – жодного не спіймаєш.

– А я за ним і не женуся. Нехай на Ромка інші полюють, а як на мене, так ліпшого від Федька нема нікого в цілому світі, – сказала Катря, і її темні очі в цей час горіли новим, яскравим світлом.

5

На стільці висіла червона атласна стрічка з написом «Випускник 1985 р.», а по хаті метушилася схвильована Катерина.

– Навіть не думала, що буду так хвилюватися, – зізналася вона та присіла на диван. – Ще вечір не настав, а я вже стомилася.

– Не хвилюйся, Катрю, – заспокоїла її тихим, співучим голосом бабуся. – Зосередься й заспокойся, бо скоро вже треба буде вдягати плаття, а ти все бігаєш туди-сюди, як мітла по двору.

Бабусині слова були як бальзам на рану, її тихий, спокійний голос завжди заспокоював. Уже за десять хвилин Катря стояла перед дзеркалом і вимогливо оглядала себе з усіх боків. Тоненька талія та високі груди були наче вирізьблені умілим майстром; ноги довгі, рівні, стрункі були ще привабливішими на високих підборах білих туфельок; а у дві тоненькі

косички, що тяглися від високих скронь до потилиці, були вплетені маленькі білі квіточки. На струнку спину спадало переливами хвилясте, густе та м'яке волосся; трохи схвильоване й розгублене обличчя дихало миловидною свіжою молодістю і добротою; губи не потребували ніяких помад, бо мали природний темно-вишневий колір; у маленьких, майже прозорих мочках вух – золоті квіточки сережок. Але основною прикрасою, як вважала Катря, була її сукня, що привезла хрещена мати з Москви. І дарма що ту звали в селі фарцовщицею, а дід – спекулянткою, бо обновку вона привезла для Катрі напрочуд гарну. Великий виріз спереду переходив на напівоголену спину дівчини, демонструючи її засмаглисть, талія туго стягнута, а далі сукня переходила в ціле віяло рюшів із ажурного, напівпрозорого, ніжнього, як квітки вишні навесні, білосніжного гіпюру, аж за коліна, роблячи Катрю схожою на казкову Дюймовочку.

– Ну, як? – онука кинула запитливий погляд на бабусю.

– Королева та й годі! – сплеснула долонями у захваті та. – Не думай, що я кажу це, бо ти наша. Ти дійсно сьогодні виглядаєш неперевершено! Ой, Катерино, розіб'єш ти серце не одному хлопцеві!

– А мені не потрібні всі, – задоволено посміхнулася дівчина, – потрібен лише один, але на все життя.

– Дай-то Боже, – тихо сказала бабуся й чомусь тяжко зітхнула.

* * *

Федько з Романом стояли поруч в актовій залі, що була святково прикрашена написами з побажаннями випускникам щасливої дороги в нове життя та повітряними кульками. Катря подивилася на своїх друзів. Федір був одягнений у дорогий, аж блискучий, чорний костюм, з-під якого на піджак лягали довгі язики комірця нейлонової сорочки, стягнутої картатою краваткою; волосся чорне, довге, що майже прикривало вуха, було гарно вкладене в модну зачіску, а лаковані туфлі виблискували. Поруч із ним Роман здавався тьмяним і невиразним. Світле волосся з короткою акуратною зачіскою, що робила його схожим на семикласника, сіренький дешевий костюм, який Роман вже вдягав не один раз, біла бавовняна сорочка й сіра, можливо, ще батьківська, краватка. Та й на зріст Роман був нижчим за Федька. Також чіткі контури обличчя Федора, його чорні брови мали неабияку перевагу перед вигорілими на сонці світлими бровами Романа, а його ясні голубі очі з пухнастими віями робили риси обличчя хлопця м'якими та ніжними, навіть схожими на дівчицько.

Федько побачив Катрю й непомітно кивнув головою в бік дверей. Вона вийшла на вулицю із задушливого приміщення актової зали й вдихнула свіже повітря тихого вечора.

– Ходімо до саду, – шепнув їй на вухо хлопець і, не чекаючи відповіді, потягнув дівчину за собою. – Ти сьогодні така чарівна, така красива!

– Лише сьогодні?

– Ні, ти завжди гарна, але сьогодні – ти найгарніша.

– Тут? У школі?

– Так.

– Лише в школі? – спитала Катря й застигла в чеканні.

Федько обняв її, заглянув у вічі.

– У всьому світі ти найкраща, – прошепотів він.

Катря відчула його подих зовсім близько, і її серце шалено закалатало в грудях. Її губи торкнулися Федькових спочатку несміливо, потім сміливіше, ті мали приємний присмак лісових суниць, потім жадібно, гаряче.

– Я кохаю тебе, – прошепотів Федір.

Вона відповіла поцілунком.

- Повтори, – прошепотіла Катря, затамувавши подих.
- Кохаю, кохаю тебе, до нестями кохаю, – покриваючи поцілунками палаючі щоки, оксамитову шию, гарячі губи, шепотів він.
- Люблю, люблю тебе, – прошепотіла Катря. – Єдиний мій, я кохаю тебе.
- Завтра мої батьки поїдуть у справах до міста, там заночують. Прийдеш до мене ввечері? – шепотів Федько, пестячи дівчину. – У мене є касети із записами Пугачової і Леонтьєва. Прийдеш?
- Не знаю.
- Приходь. Послухаємо музику. Ти любиш Пугачову?
- Я люблю тільки тебе...

Коли закохані повернулися до зали, де гриміла музика, що долинала з касетного магнітофона «Маяк», який стояв на старому стільці, то всі вже танцювали, окрім Романа. Він стояв і про щось розмовляв з учителькою математики, що була їх класним керівником протягом останніх кількох років. Тут оголосили білий танець, і Катерина пішла прямісінько до Романа. Їй стало шкода свого старого вірного друга, і вона потягла його за руку на середину зали. Очі Романа засвітилися радістю й вдячністю, коли він тремтячими пальцями торкнувся красуні-подруги в танці.

- Ну що, Ромчику? Скоро розлетимося?
- Усе одно будемо бачитися. Я буду часто приїжджати, бо мати залишається сама, без помічі.
- Будеш теслярем?
- Так. Як мій батько. Дерево я люблю, відчуваю його. Думаю, що не помилився з вибором професії.

Катря дивилася на його світле волосся, і їй чомусь дуже закортіло торкнутися його й відчути, яке воно на дотик. Вона дуже добре знала, яке волосся у Федька. У нього воно було цупке, ніби дротина, а в Ромка... Танець швидко закінчився, і Катря не втрималася, простягнула руку, потріпала його чуба.

- Ну, бувай, Ромчику, – кинула наостанок.
- Волосся в нього було м'яке та ніжне, як його погляд...

6

Катря вийшла у двір після вечері, коли небо вже було всіяне міріадами зірок. Десь у садку, де темною величезною парасолькою височіла старезна яблуня, весело тьохкав соловейко, розважаючи співом подругу, та у траві лускотів коник. Серце несамовито калатало в грудях, коли дівчина тихенько, щоб не скрипіла, відчинила хвіртку й непомітно вислизнула на вулицю. Федько вже чекав її, сидючи на лавці, та лускав соняшникове насіння.

- Добрий вечір, – тихо сказала Катря, сідаючи поруч.
- Привіт.
- Як чудово!
- Так. Дуже гарно.

Федір обійняв Катрю за плечі, ніжно пригорнув до себе. Його великі м'які долоні торкнулися її оголених рук, викликаючи вир незнайомих почуттів. Дівчина схилила голову на його плече й замріяно сказала:

- Ось так би завжди бути поруч із тобою.
- Ми будемо разом, Катрю.
- Завжди?
- Завжди. Ти розумієш, що ми створені один для одного?

– Сподіваюсь, що так, – майже пошепки відповіла вона й ще щільніше пригорнулася до хлопця.

– Пішли до мене. Батьків немає вдома, то послухаємо музику, – запропонував Федько.

– А може, тут посидимо? Така тиха чарівна ніч...

– Катрю, – невдоволено сказав хлопець, – наслухатися солов'їних пісень можна будь-коли, а побути вдома без батьків, послухати музику та подивитися телевизор удвох... Така нагода трапляється не кожного дня.

– Тоді давай сходимо до річки! Вночі вона зовсім інша, ніж удень. Кажуть, що можна навіть побачити русалку, яка виходить із води й сушить своє довге волосся під місячним саявом.

– Катрю! – дорікнув Федір. – Не будь дитиною й не живи у світі казок. Поверни своє прекрасне обличчя до реального життя. І взагалі, дитинство для нас уже скінчилося, а ти все ще живеш десь там, де русалки і відьми, яких взагалі в природі не існує.

– А мені здається, що щось, незвідане людиною, все ще залишилося.

– Цими казками тебе дід годує?

Катря образилася й невдоволено відсунулася від Федька.

– До чого тут мій дід?! Я свій розум маю!

– Своім сприйняттям світу ти мене, вибач, іноді так дратуєш! – Він помовчав, деякий час посидів набундючений, а потім знову обійняв Катрю за плечі й торкнувся губами її шиї. – Не сварімося. Добре?

– Ми й не сварилися, – посміхнулася дівчина, вмить забувши недавню образу.

– Тоді йдемо до мене?

Катрі не дуже хотілося йти до Федора о такій пізній годині, але й сперечатися не могла. Вона підвелася й довірливо простягла йому руку.

Усе було як уві сні. Спочатку Катря бісилася, як дитина, витанцьовуючи під музику бітлів, потім вони танцювали повільний танець, і їх тіла були надто близько одне від одного, так що здавалося, ніби в грудях чути шалене калатання сердець. Потім Федір загасив світло, залишивши включеною лише світломузику, яку змайстрував власноруч. Під мерехтіння різнокольорових вогників вони забули про танець і дарували один одному палкі поцілунки. В якийсь час Катря відчула, що задихається від жару поцілунків, її тіло палало, і вона завмерла на мить, чекаючи заповітних слів.

– Я тебе кохаю, – передбачаючи її бажання, прошепотів Федько, і Катря підставила йому свої тремтячі губи для поцілунку.

Безмежна радість і ніжність охопили всю її душу, залили серце, і всередині у неї все затріпотіло й розкрилося назустріч любові. Катря не встигла отямитися, як зрозуміла, що опинилася на дивані з Федьком. Його руки ніжно та легенько торкнулися шиї, грудей, змушуючи тремтіти кожну клітинку її тіла. Вона ніжно подивилася на коханого й прикрила очі, бо відчула, як його руки стали більш владними, знімаючи з неї одяг. Катря хотіла сказати «ні», але приступ душевного збудження не дав їй цього зробити. Нестерпно захотілося стрімко летіти назустріч новому й незвіданому, і вона втратила зв'язок із реальністю, коли почала тремтячими пальцями поспіхом розстібати неслухняні гудзики Федькової сорочки. Світ перестав існувати, він припинив і завмер, бо Катря хотіла лише одного: відчувати хлопцеві руки на своєму тілі та цілувати до безмежності його уста, що пахли стиглою сунницею.

– Ти пахнеш конвалією, – гаряче прошепотів Федір, цілуючи напружені груди дівчини. – Ти це знала?

– Ні, – прошепотіла вона у відповідь. – Я кохаю тебе...

Останні її думки розчинилися в лаві пристрасті, розтеклися по тілу, жар якого змішався з його жаром. Катря відчула, як нестерпне блаженство переповнило її до краю, і потягнулася до Федька. Вона встигла коротко скрикнути, але його губи враз покрили її крик. Їхні тіла й

душі сплелися в одне ціле, понеслися у вирі пристрасті кудись вгору, далеко-далеко, туди, де живуть зорі...

Коли Катря далеко за північ нишком поверталася додому, то чи їй здалося, чи насправді біля огорожі сусіда справа хтось стояв і палив цигарку.

7

Так уже трапилося, що всі однокласники Катрі виїхали із села на навчання, окрім неї. Як і було заплановано, вона вступила до педінституту на заочне відділення й пішла працювати вихователькою в дитсадок.

Дівчина з нетерпінням чекала вихідних, коли приїжджали в село її подруги й друзі. Ольга бувала тут рідко – раз на місяць. Кожного тижня приїжджав до матері Роман, а Федько – два рази на місяць. Коли не було Федора, то Катря по суботах і неділях ходила з Романом до сільського клубу в кіно й на танці. Разом вони поверталися додому й ще довго сиділи на лавочці біля двору дівчини, згадуючи дитинство та їхні пригоди. Роман мріяв про той час, коли закінчить навчання й зможе піти на роботу.

– Відремонтую для мами хату, – розмірковував він. – Перекрию дах новим шифером, добудую велику веранду, відремонтую фундамент. А ще в садку збудую альтанку з дерева, пофарбую в яскраві кольори, а навкруги насаджу багато винограду, щоб заплівся навколо й утворив суцільне шатро.

– Буде дуже гарно, – погоджувалася Катря.

– А ще огорожу нову треба зробити, – мрійливо говорив Роман, – але це вже, мабуть, залишу на потім.

– Чому?

– Бо піду до армії.

– А як же тьотя Валя буде сама?

– Чому сама? Ти ж будеш навідуватися?

– Звичайно! – відповіла Катря, не помічаючи безмежної ніжності в погляді хлопця.

Коли ж приїжджав Федір, то друзі втрьох, як і в дитинстві, йшли до клубу й разом усі поверталися. Дійшовши до воріт Катрі, Роман на мить затримувався, поспіхом висмалював цигарку і швидко йшов додому. І тоді закохані шукали місце, де можна було залишитися наодинці. Лише зорі та таємничий місяць були свідками їх палкого кохання...

Осінь тисяча дев'ятсот вісімдесят шостого року видалася мрячною та похмурою. Майже кожного дня густі тумани застиляли село, верби, білою пеленою надовго зависали над річкою так, що навіть лісу не було видно, і неясні обриси хат ледь виділялися у мряці.

В один із таких днів мати повернулася додому з роботи, бо вивихнула руку й не змогла подоїти корів.

– Оце тобі й на! – бідкалася вона. – Думала, що попрацюю місяць дояркою на підміні, підзароблю трохи грошень. А тепер що буду робити? І людину підвела, і заробила, як Хома на вовні.

– Я попрацюю за тебе, – сказала Катря.

– А як же твоя робота?

– У мене ж відпустки ще два тижні залишилося. Ось я ними зараз і скористаюся.

– Може, не треба? Чи не знайдуть кого в колгоспі, щоб корів видоїти?!

– Навіщо шукати, якщо є я? – посміхнулася Катря й запитала: – Де твої фуфайка та чоботи?

Мати не стала сперечатися з донькою, бо знала: якщо Катря вже щось надумала, то все одно зробить по-своєму.

Уже за два дні від Катрі пахло силосом та молоком, як від справжньої доярки. Цей запах був настільки стійким, що його не можна було спекатися жодними засобами. Але Катря не зважала, бо це був запах її села, де вона народилася і вже вросла корінням.

Федько приїхав майже в обід, коли Катря повернулася додому після вранішнього доїння. Вона ще не встигла пообідати чи поснідати, бо йшла на роботу о п'ятій годині ранку, коли мати сказала, що її кличе Федько.

Катря похапки взула гумові калоші, бо надворі стояла непролазна грязюка, накинула на голову материну хустку, схопила курточку й швидко вискочила надвір.

– Ти мене впізнаєш? – засміялася вона, побачивши Федька.

– А чому б і ні? Ти гарна у всьому, – посміхнувся Федір. – Що будемо робити?

– Підемо до річки? Там поспілкуємося.

– На вулиці така грязюка, що не пролізеш.

– Пішли городами! – Катря схопила Федька за руку, і не встиг той отямитися, як вона потягла його через свій двір та садок на город.

– Та тут ще більше грязюки, – сказав він.

– Ну, то й що?! Треба ж нам десь побалакати чи до вечора чекати будемо?

– Давай піду першим, – запропонував Федір. – А то застрягнеш – прийдеться витягати тебе.

Він пішов стежинкою через городи вниз, туди, де починалися луки. Катря посковзнулася й стала ногою на скопану грядку. Нога одразу ж застрягла в землі, що від вологи стала схожою на болото.

– У мене... калоша... – дівчина винувато закліпала очима.

– Я ж тобі казав, – засміявся Федір.

Він підхопив її на руки й поніс. Одна калоша залишилася самотньо стирчати в багнюці, але для Катрі це було неважливо. Вона відчувала його дужі руки, що обережно, але надійно тримали її, чула стукіт його серця, відчувала гарячий подих і запах дорогого одеколону. А ще зовсім поруч були його губи, такі привабливі, жадані... Вона не втрималася й припала до них, зриваючи солодкий поцілунок.

Федір поставив Катрю на землю й наказав:

– Чекай мене тут. Зараз принесу твоє взуття.

Він, місячи грязюку новенькими туфлями, побіг туди, де залишилася калоша, і швидко з нею повернувся.

– Давай ніжку, моє ти чудо, – лагідно сказав, узуваючи Катрю.

Вони спустилися до річки, зупинилися під крилатою товстою вербою. Вода була каламутна й темна, не те що влітку. Навколо було сіро, непривітно, похмуро, бо вже кілька днів небо було в полоні важких хмар.

Федько обійняв дівчину за плечі.

– Ну, як ти, Катрю?

– Добре. Мати руку вивихнула, так я зараз взяла відпустку, що залишилася, і працюю за неї дояркою.

– Ми ж домовлялися, що поїдемо влітку разом відпочивати на море на ці два тижні, – дорікнув Федір.

– Поїдеш сам, як захочеш. Навіщо мені море?

– Катрю! Ти ріжеш мене без ножа! Ти ж не бачила моря, а повинна побачити, бо це не тільки здоров'я, а й краса.

– Ще встигну. Життя довге. А тут теж гарно.

– Ой Катрю, Катрю, – зітхнув Федір. – Чому ти не така, як усі?

– Бо я така одна, – посміхнулася дівчина. – Ось і все. Ти ж за це мене кохаєш? Чи не так?

– За все! Я кохаю тебе за все й ладен тобі пробачити всі твої дивацтва.

– У місті не такі дівчата?
– Ти що, ревнуєш?
– Запитую.
– Звичайно, що не такі.
– Устиг уже їх пізнати? Чи, може, й покохати?
– Не будь дурненькою, Катрю. Ти найкраща і в селі, і в місті.
Федір засунув носа під хустку Катрі й поцілував у шию.
– Ти пахнеш силосом...
– А чим же ще я повинна пахнути, коли працюю біля корів? – спитала Катря й схаменулася: – А конвалії? Моє тіло тепер не пахне конваліями?
– Пахне. Пахне конваліями, – відповів Федір і міцніше притиснув її до себе. – Хіба важливо, чим ти сьогодні пахнеш? Важливо, що ти є в мене і я кохаю тебе до нестями.
– Навіть у цій хустці?
– Навіть у хустці.
– І в калошах?
– Так. І в калошах.
– І ніколи не розлюбиш, чим би я не пахла?
– Катрю, ну ти й дурненька, – розсміявся Федір. – Хочеш цукерку?
– Хочу. Бо я ще й не снідала.
– Федько дістав із кишені цукерку з написом «Кара-Кум», розгорнув обгортку, кинув її в річку. Темні, невдоволені води одразу ж підхопили її й кудись за течією понесли. Він поклав цукерку до рота дівчини й сказав:
– Ти зараз схожа на голодне горобеня.
– Спасибі, що не на ворону.
– Може, підемо додому? Ти голодна, і холодно тут, сиро й мрячно.
– Ходімо. Тільки підемо вже по дорозі, а не через городи.
Вони пройшли кілька кроків, і Катрю зненацька знудило.
– Відвернися! – закричала вона й чомусь виблювала.
– Що з тобою? – сполохано спитав хлопець. – Чи отруїлася чим?
– Не знаю, – знизала плечима. – Ніколи такого ще не було.
Удома, коли вона з'їла тарілку борщу з індишатиною, її знову знудило й вирвало. І тут вдарила Катрі в голову здогадка, від якої зашуміло у вухах і несамовито закалатало в грудях серце. «Я вагітна», – подумала злякано. Вона лягла в ліжку й до вечірнього доїння не вставала, думаючи про щось своє. А за два тижні Катря вже напевно знала, що завагітніла. Федько від такої новини спочатку розгубився, а потім сказав, що треба готуватися до весілля, хоча планував оженитися після закінчення інституту. Закохані домовилися, що кожен із них про весілля, яке мало відбутися, сповістять спочатку кожен своїм батькам.

8

Хоча в механізаторів колгоспу роботи вистачало у всі пори року, але восени день короткий, надворі темніє дуже рано, і батько повертався непізно. Коли вся родина зібралася за круглий стіл на багату на смачні страви вечерю, Катря сказала:

– У мене є для вас новина.
Усі завмерли з напіввідкритими ротами.
– Я виходжу заміж. За Федька, – повідомила вона, недовго тримаючи в напруженні рідних.
– Як? – не втримався дід. – Так рано? Ти ж іще дитина!

– Мені вісімнадцять років, – сказала Катря, і її обличчя торкнулася ледь помітна посмішка. – Не така вже й маленька, як вам здається.

– Куди, доню, ти поспішаєш? – чомусь схлипнула мати й утерла очі кінчиком хустки.

– Гм, – відкашлявся батько. – Це вже остаточне рішення?

– Так! – впевнено відповіла Катря.

– Може, ти б, доню, ще погуляла? – спитала мати. – Тобі ще стільки вчитися, і Федькові теж.

– Ми так вирішили!

– Твій вибір, Катерино, – підбив підсумок батько. – Ми можемо лише сказати тобі нашу думку, а вибір робити маєш лише ти. Якщо ви вирішили так, то будемо готуватися до весілля.

– Ти кохаєш його? – спитала бабуся.

– Дуже! Я дуже його кохаю! – палко відповіла Катря й додала: – І він мене також! – сказала й зашарілася.

– А до весни зачекати не маєте наміру? – спитала бабуся.

– Кохання не може так довго чекати, – відповіла Катря, уникаючи зайвих питань. – Так можна мені вважати, що ви всі не проти?

– Я не маю права тобі щось забороняти, – сказав батько. – Мені здається, що Федько непоганий хлопець. Тим більше, що ви вирости разом, добре знаєте один одного.

– Я теж, звичайно, не проти, – сказала мати якось сумно. – Але хотілося б, щоб у дівках ще походила хоча б з рік.

– Головне, щоб ви кохали один одного, – сказала бабуся.

– Я, звичайно, не маю права Катрі щось заборонити, – сказав невдоволений дід. – Але свою думку все-таки скажу.

– Кажи, діду, – посміхнулася вона.

– Я дійсно недолюблю сусідку Поліну Лаврентіївну, бо вона пихата й нещира, а сусід наш Іван Максимович – найперший у колгоспі крадій.

– Тихіше ти, – шарпнула його за рукав дружина. – Ще хтось почує.

– Нехай чують, не при Сталіні живемо! – обурився дід. – У країні демократія і свобода слова, то ж не перебивайте мене. А якщо мати хитра, як лисиця, а батько – головний грабіжник колгоспу, то й дитина в них буде поганою людиною. Я не знаю, що лихого зробив Федько, але душею, – дід постукав сухим кулачком себе в груди, – серцем відчуваю, що він лихий, нещирий. Хоч убийте мене, хоч заріжте – негарний цей Федько, і все! Відчуваю це, знаю навіть, але чому – не можу пояснити.

– Тому що прізвище було Поросюк? – весело спитала Катря, щоб якось заспокоїти його.

– Він був, є і буде Поросюком! До речі, яке прізвище ти собі візьмеш, Катрю? – схамівся дід і аж підхопився з місця.

Така реакція в нього була тому, що він дуже пишався своїм прізвищем – Гутник. Коли його дочка Марина виходила заміж, то він мало не на колінах благав майбутнього зятя залишити їй дівоче прізвище. Чоловік, щоб догодити тестеві, дав згоду, і мати, і Катерина носили прізвище Гутник.

– Я ще не думала над цим, – чесно зізналася Катря.

– Із Федьком не розмовляла про це?

– Ні.

– Так ти йому, Катрю, поясни, звідки йде наш рід, – голос діда пом'якшав. – Розкажи, що «гута» по-польськи означає домна, або інша піч для виплавки металів або скла, а по-німецьки «гюте», або «гауз» – це помешкання тих, хто працює у гуті. Це тобі не якийсь там Поросюк!

– Добре, діду, – згодилася Катря. – Мені теж подобається наше прізвище. Я поговорю з Федьком на цю тему.

– У важкий час, доню, ви надумали одружитися, – сказала мати. – Ніде нічого не купиш, лише й чуєш «дефіцит», «дефіцит». Усе тепер стало дефіцитом.

– То нехай Поросюк усе й дістає, – знов загарячкував дід. – Он до нього їздять у гості і секретар райкому партії, і голова райвиконкому, і начальник міліції, і навіть люди з відділу робітничого постачання.

– Діду, ти що, шпигуном працюєш? – Катря спробувала перевести розмову на жарт. – Слідкуєш, хто до кого приїздить?

– Маю очі, – пристрасно мовив той, – то й бачу все! Усі пруть до голови, як до свині-годівниці. А добро ж не його, а колгоспне. Усе розкрадається наліво й направо. Приїхали в порожніх машинах, а назад їдуть завантажені так, що колеса гнуться. Ось чому ми стали гірше жити! Бо доки будуть Поросюки панувати – не буде гарного життя простому людові!

Дід закінчив свою промову, стоячи за столом із піднятим догори вказівним пальцем. Катря не втрималася й пирснула зі сміху: надто вже кумедно він виглядав у моменти збудження.

– Що, Катрю, стрекочеш, як жаба в болоті? – голос діда полагіднішав. – А де ж ви жити будете? Хата для тебе стоїть на подвір'ї добудована, газ провели, залишилося занести меблі та жити.

– А про це я якось не думала.

– Ти поговори з Федьком, – підлещуючись, почав дід, – умов його погодитися жити тут, у нас. Тобі не можна жити деінде, треба там, де твоє коріння...

– Діду! – досить годувати мене байками, – перебила його Катря.

– Ти, доню, дідові рота не затикай, – дорікнула мати. – Подумай сама, що тобі краще: жити у свекра та свекрухи, чи у своєму домі бути господинею.

– Ми ж дім для тебе всією сім'єю будували, – втрутився батько. – Не пустувати ж тепер йому?

– Що ми ділимо шкіру невбитого ведмедя? – винувато сказала дівчина. – Зберемося всі разом і вирішимо всі наболілі питання. А зараз я хотіла б піти відпочивати, бо стомилася. Ви не проти?

Причиною піти з-за столу була не втома. Її знову знудило в неслухну мить.

9

Наступного вечора Катерина пізно поверталася додому з доїння. На вулицях погасили ліхтарі (таке почало траплятися вже нерідко), тож стояла суцільна темрява. З неба моросила така дрібна мжичка, ніби вода сіялась через сито, і не видно було нічогісінько під ногами. Вона не одразу помітила темну чоловічу постать, що довго до цього маячила під липою на роздоріжжі. Постать виникла прямо перед Катрею так зненацька, що дівчина від несподіванки аж зойкнула.

– Це я, Катрю, – почула вона знайомий голос.

– Що ти робиш о такій порі? – спитала вона, чомусь зрадівши, коли впізнала Романа. Можливо, тому що відчувала себе не такою самотньою серед суцільної пільми, мряки та грязюки.

– На тебе чекав, – відповів він і пішов поруч.

– Не спиться?

– Мені треба з тобою серйозно побалакати.

– Давай поговоримо.

– Катрю, я не можу надалі мовчати, – схвильовано почав Роман, – тому прийняв рішення не відкладати розмову в довгий ящик.

– Та що ж трапилося?

– А ти не здогадуєшся?

– Ні.

– Я знаю, що ти зустрічаєшся з Федьком...

– Це не секрет. Ну то й що?

– Я розумію, що ця розмова, можливо, закінчиться для мене недобре, але вона повинна відбутися, бо інакше не можна, – швидко, уже рішучіше почав Роман. – Не знаю, помічала ти чи не хотіла бачити, що я тебе... Я тебе кохаю! – випалив він.

Катря на мить зупинилася.

– Я... Я вважала нас друзями.

– Так. Ми були друзями, бо були дітьми. Але це дитяче почуття в якусь мить перейшло не в захоплення, навіть не в закоханість, а у справжнє кохання.

– Ромчику, – зітхнула Катря, – мій любий Ромцю! Ти мене вибач, але я зустрічаюся вже давно з Федьком.

– Ви кохаєте одне одного?

– Так!

– Федько... Звичайно, він мій друг, але... Ти дивишся на нього закохано й не помічаєш того, що бачать інші.

– Що в нього не так?

– Він схильний до зради, до хитрощів, він нещирий і невідвертий.

– Зі мною він щирий. А інші мене не бентежать анітрішки.

– Ти мрійлива, чутлива, ніжна, а Федько може тебе поранити словом або навіть зрадити.

– Не мели дурниць, Ромчику. У тебе ревнощі.

– Я знаю, що кажу. Я ніколи тебе не зраджу, ніколи не покину, ні в радості, ні в скруті, – палко заговорив Роман. – Ти не дивись, що ми з мамою живемо бідно і в нас старенька хата. Усе це справа часу. Я закінчу ПТУ, мені одразу дадуть у гуртожитку кімнату, потім буду працювати й отримаю свою квартиру. Ти знаєш, що на будівництві швидко можна отримати житло? Поїдемо звідси удвох: лише ти і я!

– Ромчику, давай залишимося друзями, як було до цього, – якомога лагідніше, щоб не образити хлопця, сказала Катря. – Уважай, що цієї розмови між нами не було, і нехай усе буде так, як є.

– Але чому?!

– Бо я кохаю іншого.

– Це не кохання!

– Звідки ти знаєш? – Катря таємниче посміхнулася.

– Відчуваю.

– То що ж тоді між нами?

– Якась мара! У тебе на очах пелена. Ти слухаєш своє серце, а не розум. Благаю тебе: покинь Федора, давай поїдемо звідси! Хочеш, на коліна перед тобою стану? Хочеш?!

– Нікуди ми, Ромчику, вже не поїдемо. Пізно.

– Як то?

– Я чекаю дитину.

Роман зупинився, ніби його вдарила блискавка. Потім, зібравши всі сили, глухо мовив:

– Ось воно як.

– Ось так, Ромцю. Ходімо, бо до півночі додому не дотеліпаємося.

Роман схопив її за плечі.

– Катрю! Люба Катрю! – дивлячись прямо у вічі, сказав він. – Дитина нам не завадить. Я буду любити її так, як свою, як люблю тебе!

– Ромчику, ти мене не зрозумів. Я кохаю Федора й виходжу незабаром за нього заміж.

– Подумай, що ти робиш! – ще не втрачаючи надії, сказав Роман.

– Я роблю те, що мені велить моє серце, – відповіла Катря й хотіла легенько відсторонити його руки, але хлопець зненацька швидко обійняв її за шию і поцілував у губи. Катря відчула його гарячі та м'які губи й не встигла отямитися, як він різко повернувся й зник у темряві.

10

Давно не бачило й не чуло село такого гучного весілля. У дворі був величезний намет, під яким тяглися довгі ряди столів, застелених суцільною новою клейонкою. Столи ломилися від безлічі страв і продуктів, про які вже селяни забули. Були тут і копчені ковбаси, і балик, і печінка тріски, і зниклі з прилавків крамниць прибалтійські шпроти. З Києва були привезені під заказ для Івана Максимовича скляні пляшечки з новинкою – напоєм «Соса-Сола». Весілля, як годиться, було комсомольське та безалкогольне. Але це було лише для «годиться», бо на столах стояли чайники, ущерть наповнені горілкою. А в деяких із них був навіть сільський самогон, який дід тишком-нишком вигнав для такого випадку. Сукню для нареченої знову ж таки привезла з Москви хрещена мати. Мало не все село збіглося подивитися на наречену, на якій була вдягнута не звичайна фата, а капелюшок, прикрашений білосніжними трояндами, а фату замінив легкий, як ніжна хмаринка, прозорий шлейф, що звисав позаду капелюшка. Було присутнє усе найвище начальство з райцентру, і люди йшли до подвір'я Тарасюків подивитися на дорогі легковики та на поважних людей у блискучих костюмах і краватках. Селяни, яким не випало честі бути запрошеними на гулянку, товклися довкола обійстя, заглядали через огорожу та у відчинені ворота. Час від часу про них згадували, виносили кухлі та чайники, на підносі хліб зі шматочками дорогої копченої ковбаси та частували. Село гуло та гуляло, бо голова колгоспу женив єдиного сина, і інакше не мало бути.

За дружка Федько узяв найближчого друга. За суцільним гармидером, жартами, сміхом та веселощами ніхто не помічав смутку, що заліг в очах Романа. Це бачила лише Катря, але їй сьогодні зовсім не хотілося цим перейматися. Вона була весела, жвава і щаслива, її душу переповнювали почуття та сподівання на щасливе майбутнє...

Дуже нелегко було вмовити батьків Федька, щоб ті погодилися на місце проживання молодят у новозбудованій хаті. Поліна Лаврентіївна мало не верещала, що вони будуть осоромлені перед усіма жителями села, бо ще такого не було, щоб єдиного сина віддавати в прийми, коли в нього є двоповерховий будинок. Доводи про те, що молоді будуть жити окремо, у своєму будинку, ніяк на неї не діяли. Урятувало становище тільки те, що Катря категорично заявила, що хоче залишити дівоче прізвище. Після чергового приступу вереску Поліна Лаврентіївни довелося піти на компроміс. Сварлива свекруха погодилася нарешті, щоб новоспечена сімейна пара жила в будинку Катрі, лише за умови, що наречена візьме все ж таки прізвище Тарасюк. Дід, звичайно, був у розпачі, але куди було подітися онуці? Дід потім майже два тижні ходив набундючений та невеселий. Лише тоді, коли до весілля залишилося пару тижнів, він включився в підготовчі турботи, і його душевний сум трохи розвіявся.

Молодята отримали на весілля такі подарунки, про які можна було хіба мріяти. Шановні гості з міста, батьки та родичі подарували їм і новенькі м'які меблі, і стінку «Перлина», і пілосос «Ракета», і телевізор «Рекорд», і пральну машинку «Хвиля», і навіть килими та доріжки. Вони отримали усе те, чого не можна було купити в магазині, і навіть якби можна було все це купити, то довелося би працювати не один рік.

Після одруження Федько поїхав знову на навчання, а Катря жила в новому будинку, з нетерпінням чекаючи його приїзду. Вона успішно склала зимову сесію, а на літню, що роз-

починалася в липні, поїхати вже не змогла, бо восьмого травня народила сина, якого назвали Сергієм.

Катря була ще в пологовому будинку, коли одного разу прийшов її навідати Федько й розповів, що Романа забрали служити до армії, що відгуляли скромні проводи, на яких були присутні лише його близькі друзі та кілька родичів. Два місяці або навіть трохи більше, тьотя Валя з нетерпінням чекала кожного дня на поштарку, сподіваючись отримати хоча б яку звістку від сина. Уже й до військкомату в місто їздила, щоб бодай щось дізнатися. «Не хвилюйтесь, мамашо, – відповіли їй там, – з вашим сином усе добре. Він служить у лавах Радянської Армії й виконує свій громадянський обов'язок». Незабаром після цього вона отримала першого листа від сина й дізналася, що свій громадянський обов'язок він виконує в далекому й невідомому Афганістані. А ще через півтора роки тьоті Валі принесли з райвійськкомату звістку про те, що її син Волох Роман Павлович зник безвісти. Материнське серце не витримало такого горя, жінка впала, як підкошена, та померла. А ще через рік, саме тоді, коли Катря поїхала на сесію, приїхав Роман. Він продав майже за безцінь батьківську хатину, що вже почала перекошуватися на один бік, сумуючи за господарями. Її купило молоде подружжя, що не змогло зжитися з батьками. Молоді люди сьак-так підремонтували хату, довели до ладу огорожу, вирубили старі, напівзасохлі дерева, викорчували бур'яни, що густо обліпили город і подвір'я, та й переїхали жити. А Роман, продавши хатину, швидко кудись виїхав, нікому нічого не пояснивши. Із собою він забрав лише фотоальбоми та якісь батькові книжки по дереву. Казали люди, що бачили, як хлопець перед від'їздом зайшов на кладовище, де були поховані поруч його батько та мати. Він довго сидів у задумі поміж двома рідними могилами, потім поцілував хрести та швидко пішов на автобусну зупинку.

Катерина дуже шкодувала, що не змогла зустрітися з давнім другом, розпитати про його життя й просто побалакати. Деякий час вона ще сподівалася, що Роман надішле хоча б вітальну листівку до якогось свята. Але його сліди розтопилися, зникли десь у незнайомому житті, залишивши в її пам'яті спогад про палке освідчення в коханні того темного та дощового осіннього вечора.

11

Діда Ореста вдалося таки умовити самому з'їздити в гості на малу батьківщину та відвідати родичів і сестру Марічку.

– Без Варі не поїду! – упирався він.

– Зараз з'їдиш без мене, а через рік я оклигаю й зможу з тобою поїхати, – умовляла його бабуса.

– Поїду лише з тобою, – стояв дід на своєму.

Умовляла його вся родина не один день. Згодився поїхати лише тоді, коли накупили подарунків для родичів та Марічки й зібрали йому в дорогу валізу. За три тижні дід Орест повернувся від гостей весь сяючий, задоволений та помолоділий.

– Це мені гори сил надали, – хвалився він. – Там така краса, як у раю! А повітря чисте, хоч ножем різь.

За вечерею, коли всі зібралися за круглим столом, почав дід розповідати про поїздку.

– Рай і тільки! – захоплено говорив він із блиском в очах. – Знаєте, як там трави пахнуть гарячим роменом? А восени Сян, розповідала Марічка, був цього року сердитим та каламутним. Річка, яка завжди здавалася тихою і смиренною, як сказала... Ішла вода так стрімко, що зривала береги, зносила побудовані греблі й навіть виривала з корінням віковічні дерева. Ось так, мої любі.

– Діду, розкажи про Марічку, – попрохала Катря, коли його емоції потроху вгамувалися. – Як вона живе сама в горах?

– А так і живе. У неї світла в хатині немає, не кажучи вже про телевізор.

– У наш час це навіть важко уявити, – сказала Катря.

– Її робили пропозицію, щоб перебиралася в село, обіцяли їй будинок колгоспний виділити, але вона не захотіла. Каже, що мати наша дала обіцянку Пресвятій Богородиці, то ж навіщо Бога гнівити та лихо на себе й на сина накликати?

– Її син і досі живе на Сахаліні? – спитала Марина.

– Так. Дослужився вже до мічмана корабля! Кожного року у відпустку приїздить до матері з дружиною та дітьми. Їх у нього двоє: хлопчик і дівчинка – близнята.

– А де ж Марічка бере хліб, продукти й все необхідне? – запитала Катря.

– Її хрещениця Оріся працює у Великому Майдані поштаркою. Вона й листи носить Марічці, і грошові перекази від сина й заодно купує щось із продуктів. Приходить Оріся до Марічки раз на тиждень, та то не біда. Марічка не самотня. У неї завжди бувають люди.

– Чому? – нетерпляче спитала Катря.

Їй хотілося побільше дізнатися про незнайому родичку, яка живе далеко від цивілізації, загублена десь високо в горах, у хащах старезних лісів.

– Вона лікує людей травами. Збирати їх – ціла наука! Одні треба збирати рано-вранці, поки не спали роси та не зійшло сонце, інші – вдень. Є такі трави, що можна збирати лише один день на рік, на Йвана Купала, та й то лише опівночі. Деякі люди її побоюються, кажуть, що вона відьма, але то брехня. Марічка виліковує навіть тих, від кого відмовилися лікарі.

– Справді?! – вихопилося в Катрі.

– Чиста правда! А ще в неї відкрився дар яснобачення.

– Ну, це вже ви, Оресте Мироновичу, загнули! – скептично посміхнувся зять.

– Не мені й не вам судити, – образився дід. – Якщо б це була брехня, то до її хати й стежка поросла б травою. А так люди йдуть і йдуть, навіть здалеку приїжджають. Кого не лікує сестра, то радить, що треба зробити, куди звернутися. А грошей за це ні з кого не бере, каже, що це дар Божий.

– Задарма, виходить, допомагає? – з недовірою запитав зять.

– Добрі люди самі віддячують чим можуть. Хтось грошеньт трішки біля образів залишить, хтось харчі принесе, а хто нічого не має, той подяку залишає.

Катрі дуже закортіло запитати діда, чи Марічка щось сказала про неї, Федька та Сергійка, але стрималася. «Дід, напевне, про мене запитував», – подумала вона та вирішила, – запитаю в нього, коли будемо наодинці.

Жінка вклала Сергійка спати й майнула в батьківську хату.

– Діду, ти ще не спиш? – спитала тихенько, прочинивши двері.

– Заходь, Катрю, заходь, – запросив дідусь. – Я знав, що ти обов'язково прийдеш.

– Звідки ти міг знати?

– Здогадався. Ну що, дзиго, зізнавайся, що треба?

– Діду, – Катря зам'ялася. – А ти... ти в Марічки про мене не запитував?

– Хм, – посміхнувся дід. – Лисиця і все! Прийшла, бо знала, що запитував. Чи не так?

– Розкажи. Будь ласка.

– А якщо я щось погане дізнався?

– Тоді я скажу, що все її ясновидіння – маячня.

– А якщо добре, то, виходить, правда?

– Еге ж.

– Марічка суворо наказала не покидати рідне подвір'я та домівку.

– Ото й усе? – розчаровано протягла Катря.

– Бо доки ти будеш тут, рідна земля даватиме тобі життєву силу й оберігатиме тебе й твого сина від біди.

– Діду, я чую це від дня свого народження.

– Переказую те, що мені веліли.

– А новенького нічого не дізнався?

– Наприклад?

– У нас із Федьком усе буде добре?

– Не запитував. Але скажу тобі одне: якщо Марічка наказала щось робити, то так і роби. Недаремно ж люди до неї вгору дряпаються по стежині. Йдуть і хворі, і зовсім каліки, і зневірені в житті.

– Спасибі, діду, – сказала Катря і, невдоволено закопилівши губи, вийшла з кімнати.

Цієї ночі їй чомусь не спалося. Здається, усе йшло в неї добре. Усе, та не все. Сергійко – її радість, її гордість і любов – зростав майже без батька. Федір закінчив навчання в інституті й вже рік працював. Його батьки купили квартиру в місті, і Федір почав приїжджати додому на своїй «Волзі» все рідше й рідше. Спочатку він посилався на те, що багато роботи, тепер почав робити кар'єру, і часу на сім'ю залишалося менше і менше. Він вже стомився вмовляти Катрю переїхати до міста, щоби бути разом, і в останні їхні зустрічі вже не заводив мови про переїзд. Катря на початку сімейного життя ще плекала надію на те, що Федір після навчання повернеться в село, і вони будуть разом щодня. Але ця надія танула щоразу після їхньої розмови, що доходила навіть до сварки. Іноді вона вже ладна була покинути все й поїхати за ним до ненависного міста, яке втомлювало й дратувало її навіть за час сесій. Потім їй вирішальний крок не давала зробити природна впевненість. «Якщо Федір мене кохає, то піде мені на поступку й переїде сюди», – розмірковувала Катря. Але час минав, а цього не сталося. І коли вона помітила, що їх трирічний син став сахатися рідного батька, як чужого дядька, а Федір поспішав спочатку до батьків, а потім вже до неї, душа її забила на сполох. Катря відчула, що її чоловік непомітно, поступово віддаляється від неї та сина. Тоді вона вирішила: скласти останню навчальну сесію, захистити диплом і їхати до міста. «Можливо, коли ми будемо поруч із Федором, то швидше вдасться вмовити його повернутися в село, – розмірковувала Катря. – Треба йому показати, що синові там недобре, що краще жити у своїй хаті, гуляти на подвір'ї, коли захочеш, вдихати свіжість річки, а не міський пил та дим із заводських труб».

Так вона задумала, але сталося інакше. Катрі потрібно було їхати на навчання, і вона чекала чоловіка, що повинен був приїхати. Вона вилизала в хаті все до останньої пилінки, спекла торт, зварила борщ із квасолею, що так любив Федько, але він чомусь не приїхав. Катря з полегшенням зітхнула. У цьому була деяка вигода. У крайньому разі неприємна розмова з батьками про ненависний переїзд відкладалася мінімум ще на тридцять днів, а це вже не так і мало.

12

Катря поверталася в село з новеньким, що ще мав запах свіжої фарби, дипломом та з гарним настроєм. Вона дуже сумувала за своїм чорнооком янголятком упродовж цілого місяця, і її серце наповнилося зворушливою ніжністю та любов'ю, коли відчула під ногами стежку рідного села, яка ніби раділа її поверненню та на radoщах співала. Батьківщина зустріла її приємним серпневим днем. Осінь ще не торкнулась дерев, і зелень садків та лісів ніби злилася із синню неба під лагідним промінням сонця. Десь чулося самотнє цюкання сокири, біля річки гелготили невгамовні гуси, обабіч стежки розкинув широке листя лопушняк – усе було тут до болю рідне й близьке, не те що сморід розпечених та нагрітих до жару асфальтованих доріг та пилу. Із солодкими, щемкими почуттями Катря поспішала додому, де чекав її син, рідний будинок та знайомий тінявий садочок зі старезною грушею під вікном.

У дворі вона побачила дідуса. Він зустрів її з посмішкою на обличчі й сумом в очах.

– Діду, що трапилося? – швидко спитала Катря, відчуючи щось недобре, і серце її замерло в очікуванні.

– А! – дідусь розпачливо махнув рукою. – Варя впала з ганку.

– І що?!

– Зламала шийку стегна. Тепер знову прикута до ліжка.

– Як же могло таке трапитися?

– Посковзнулася на східцях і впала. Тепер маємо халепу.

– А де Сергійко?

– Пішов із твоєю матір'ю до магазину. Треба ж на талони отримати крупи та цукру, а в тому магазині анічогісінько немає. І вчора ходили, день даремно пропав, і позавчора, і сьогодні пішли. Люди на сонці день пропечуться, а товар не завозять. Доводиться знову йти під магазином стирчати. Цього року ягід багато, груші та яблука вродили як ніколи, а цукру на місяць по півтора кілограма на людину дають. Як тепер жити будемо? Чи у вас в інституті нічого не знають?

– А хто його знає, – знизала плечима Катря. – Якось та будемо жити. Піду з бабусею привітаюся.

Бабуся мала не найкращий вигляд. Обличчя в неї стало якимось жовтим, безкровним, губи мали синюшний відтінок. Коли вона побачила у дверях онуку, то аж заясніла від добродушної посмішки.

– Дитинко моя, – простягла назустріч сухенькі руки.

– Бабусю, рідненька, – не сказала, проспівала Катря, підбігла до ліжка, поцілувала її в м'яку щоку. – Як же так?

На обличчі бабусі відбилася щира прикрість.

– Не знаю як, сама не знаю, – зітхнула вона. – Тепер нашій матері полегшало: то плювала на груди, а тепер плює на бороду.

– Ти в мене молодець – усе жартуєш.

– Доповідай, Катрю, диплом привезла?

– Звичайно. А як же інакше.

– Тепер, значить, ти в нас учителька.

– Яка там учителька?! Учнів із двох шкіл в одну зіпхали, – зітхнула Катря. – Тепер не знаю, коли вивільниться місце. Дитсадок хоча б ще не закрили?

– Поки що ні. Але заходив нас навідати Іван Максимович, то сказав, що лише до першого вересня буде працювати.

– Отакої! І що далі? Його закриють назавжди?

– Не знаю. Сусід лише сказав, що на приміщення дитсадка вже знайшовся покупець, тому й продають.

– Так. Групи в дитсадку напівпорожні, дітей усе менше і менше.

– Не переймайся. Якось проживемо.

– Тепер у мене немає роботи, – задумливо та сумно сказала Катря.

– Не лише ти така. Як послухаєш новини, то лячно жити стає. Заводи, фабрики, школи – усе закривається. Країна ніби повільно вмирає.

– Нічого, бабусю. Ми, українці, народ живучий, усе терпляче витримаємо й будемо жити далі.

– І Орест так вважає. Каже, що якщо війну пережили, то зараз виживемо.

– Бабусю, – Катря трохи пом'ялася. – Федько давно приїжджав?

– Один раз за твою відсутність.

– І де він жив?

– У батьків, Катрю, у них, – так, ніби це вона завинила, сказала бабуся.

– Із Сергійком? – з надією запитала онука.

- Він навідав сина, привіз йому цукерки, – ухилилася та від відповіді.
- Тобто він жив у батьків сам, а Сергійко був із вами?
- Так.
- Коли він приїде? – після довгої паузи спитала Катря низьким голосом.
- За два тижні, Катрусю, ластівко моя. Щось у вас іде не так, як треба.
- Знаю, бабусю, сама знаю.
- Треба щось робити.
- Дочекаюсь Федька – зроблю, – розгублено, думаючи про щось своє, відповіла Катря. – А ось що мені з тобою робити? У тебе поганий, чесно кажучи, вигляд. Я вважаю, що потрібно викликати фельдшерку, щоб тебе оглянула.
- Скоротили, Катрю, нашу фельдшерку.
- Тоді викличемо лікаря з району.
- Навіщо? Нещодавно він вже був у мене. Можливо, його допомога в цей час комусь більш потрібна, ніж мені.
- Усе одно викличу.
- Я ображуся. Почуваю себе добре, а тепер, коли тебе побачила, то й зовсім полегшало.

13

Бабуся померла несподівано, перед ранком, від нападу інфаркту. Перша в житті Катрі втрата боляче ранила її вразливу душу. Жінка відчула свою безпорадність перед неминучим плином життя й до крові кусала губи, не маючи сили стримати сльози, що лилися не з очей, а зі спорожнілої душі. Зі страхом та розпачем Катря дивилася, як разом із труною в землі зникає якась дуже світла частинка її дитинства, її життя, бо бабуся була втіленням доброти й покірності, любові й чуйності.

Федір був присутній на похованні, але Катря з ним ні про що не говорила – було не до розмов. Він пообіцяв приїхати за два тижні.

- Ти не прийдеш на поминки на дев'ять днів? – запитала Катря.
- Я не зможу. Дуже багато роботи, а в наш час втратити робоче місце – сама розумієш.
- Розумію, – покірно згодилася Катря.

Федір приїхав тоді, коли й обіцяв. Катря копала на городі картоплю. Вона побачила, як він зайшов на обійстя своїх батьків. Згодом Федько вийшов на свій город і через огорожу сказав Катрі:

- Вийди до берега. Треба побалакати.

Щось холодне, чуже й незнайоме було в його голосі, і в Катрі затремтіли коліна та руки, бо вона передчувала щось недобре. Швидко побігла в садок, кинула там лопату, наспіх вимила руки в умивальнику, витерла їх фартушком. Поправляючи долонями волосся, Катря аж побігла до річки.

Федір стояв у білій футболці та джинсах у тіні великої верби і жбурляв камінці у воду.

– Привіт! – підбігла до нього Катря і хотіла обійняти за шию, але він зупинив її порухом руки.

«Не думай про лихе, – важко дихаючи, намагалася заспокоїти себе, – то воно й минеться».

Вона пильно подивилася у вічі коханого. Вони були незвично порожні.

- Щось трапилось? – запитала насторожено.
- Ми... Я... Ми повинні розлучитися.

Ці слова прозвучали як грім серед ясного дня.

– Що? Що зробити? Розлучитися? – розгублено перепитала Катря, усе ще не вірячи в те, що почула. – Цебто як?

– Розлучитися – це значить, що ми не будемо разом.

– Розлучитися, – сумною луною повторила вона, ніби перебуваючи в якомусь страхітливому сні.

– Давай це зробимо мирно, по-людськи, щоб не було потім соромно ні тобі, ні мені, – сказав Федько, ховаючи очі.

Деякий час Катря відчужено дивилася на сонячні блискітки, що віддзеркалювалися у воді, намагаючись збагнути зміст фатальних слів. Вона розуміла, що зараз втрачає людину, поруч з якою готова була пройти весь життєвий шлях, якій могла у хвилини щастя або душевного занепокоєння розкрити всю себе, людину, якій віддала, не вагаючись, свою цнотливість.

– Ти забув, що в нас є плід нашого кохання? – запитала чужим, незнайомим голосом.

– Я буду сплачувати аліменти, – відповів сухо.

І тут Катря зрозуміла, що треба щось робити, зараз, негайно й швидко, щоб урятувати їхнє кохання. Вона схопила Федька за руки, ловлячи своїми прекрасними, зволженими очима його тікаючий погляд.

– Любий! Коханий! Мій єдиний, – пристрасно, палко та швидко почала жінка. – Ти кажеш зараз не те, що думаєш. Подивись на мене, прошу тебе! Я твоя Катря, лише твоя, навіки, назавжди! Пам'ятаєш, як ти вперше освідчився мені в коханні? Ти обіцяв бути завжди зі мною, кохати мене вічно... Ти й зараз мене кохаєш. Чи не так? Скажи, що ти пожартував, – вона шарпнула Федька за рукави, намагаючись повернути його до себе обличчям. – Це був невдалий жарт. Так, любий?

Федір спіймав її руки, відвів від себе.

– Я не жартую.

– Ні! Це неможливо! Ущипніть мене, бо я, здається, сплю!

– Усе! – grimнув Федір. – Досить! Мені набридла ця комедія!

– Ти... ти покохав іншу? – спитала Катря, дивлячись на незвично холодне обличчя коханого.

– Якщо це тобі так цікаво, то так, – сказав байдуже, ніби йшла розмова про погоду.

– І... хто ж вона? – глухо запитала вона.

– Звичайна жінка, у якої присутній здоровий глузд, на відміну від тебе.

– А в мене відсутній?

– Так! Відсутній! Вона не живе в дідових казках, а реально дивиться на життя і сприймає його таким, як воно є! – зло кинув Федір.

– Яке ж воно насправді, це життя?

– Таке, що за нього треба боротися в цей скрутний час, чіплятися зубами та нігтями, дряпатися нагору, щоб вижити й не впасти на дно. Бо інші пройдуть по тобі брудними ногами й не помітять, що ти волаєш про допомогу!

– Ви тепер удвох будете шкрябатися нагору? – скептично запитала.

Але Федір не помітив іронії в її голосі.

– Так! Уяви собі, удвох! Ми організовуємо сумісний кооператив із пошиття взуття. І будемо на горі, а не внизу.

– А я залишуся під ногами?

– Можливо. Бо ти уявила себе лісовою Мавкою і крім дерев та річки нічого не бачиш! Ти не знаєш, який жорстокий цей світ. Він не шкодує ні Русалок, ні Мавок – нікого! Якби ти залишилася сам на сам із реальністю, без мене, без батьків, то вона одразу б тебе зжерла! Поглинула! Ковтнула, як лелека жабу!

– Любий, – спокійно промовила Катря. – Ти говориш жахливі речі. Ти мене лякаєш.

– Я не любий, – різко обірвав Федір. – А якщо і любий, то не твій. І взагалі, я прийшов поговорити з тобою не про сенс життя, а про розлучення.

– Ти хочеш розлучитися зі мною, щоби бути з нею?

– Так! Так! І ще раз так!

– Я... Я не розумію чому. Нещодавно ми були разом, нам було добре, і ти клявся у вічному коханні. Що могло трапитися? Так не буває. Ні, так не буває.

– Як, Катрю? Що не буває? Буває! Сьогодні сонце, а завтра хмари. Буває і так.

– Ти вже не хочеш відчувати запах мого тіла, що пахне конваліями? – розгублено закліпала очима.

– Конваліями?! – перепитав Федько й аж підскаочив, як ужалений. – Якими конваліями?! – вирячив очі.

– Лісовими. Весняними конваліями.

– Та ти... Ти... Ти знаєш, чим від тебе пахне?

– Чим? – не чуючи свого голосу, спитала Катря.

– Силосом від тебе тхне! – закричав він. – А ввечері від тебе несе коровою та молоком!

Ось чим ти пахнеш!

– Як же я можу пахнути іншим, коли ввечері дою корів?

– А запах французьких парфумів ти знаєш?! Ні. І ніколи не визнаєш, бо тебе цікавить більше хмаринка на небі, ніж флакончик парфумів!

Федько нервово забігав навколо Катрі, кидаючи образливі слова, від яких душевно здригалася й тріпотіла бідна жінка. Ці слова ножем впивалися в її чутливу душу й добре серце, завдаючи несамовито болючих ран.

– Ти хоч раз бачила себе у дзеркалі на тоненьких високих підборах? Чи твої ноги знали педикюр? Ні! – відповім я за тебе. – Ні! Бо тобі все одно, у що ти взута. Ти можеш ходити в калошах та ватянці, і тобі це байдуже! А жінка створена для краси, для того, щоб чоловіки могли милуватися її вродою. Розумієш? Ні, ти нічого не розумієш, – він розвів руки в боки.

– Я пам'ятаю, як ти мені говорив, що я дуже гарна. Навіть найгарніша від усіх у селі та в місті.

– Ти?! Ти?! – Федір тицьнув у неї пальцем та нахабно розреготався. – Мавка в калошах і в хустці!

– Ти ж мене ніс у той день на руках і говорив, що я найгарніша в будь-якому вбранні, – розгублено й тихо сказала Катря. – Виходить, що ти мені брехав? Так?

– Я був молодий і дурний, – кинув Федір слова, від яких Катря здригнулася всім тілом, ніби її вдарили батою. – І взагалі, якщо б ти не завагітніла, то я б не поспішав оженитися до того часу, поки прозрів би з юнацького запалу!

– А як же... Як же Сергійко?..

– Ще не відомо, чий це плід!

– Як це? – Катря заклякла із широко відкритими від подиву очима.

– Я був не завжди із тобою, їздив на навчання. А ось мій дружок Ромчик увесь час вештався біля тебе. Я часом думаю, чи не він тут наслідив?

Катрю кинуло в жар, її щокі враз спалахнули, а образа за невинну дитину повернула її до тям. Вона з розмаху, вклавши всю свою материнську силу в руку, вліпила Федорові такого гучного ляпаса, що той не втримав рівноваги й гепнувся задом на траву.

– Геть із мого життя! – прошипіла з ненавистю ображена жінка, різко розвернулася і швидко, не оглядаючись, пішла.

– Ще пожалкуєш, суко! – донеслося їй услід. – Селянка! Смердюча селянка в калошах!

За круглим столом, де батько завжди починав серйозні розмови, вчергове зібралася родина Гутників. Стіл був німим свідком обговорення важливих питань: і сватання Катрі, і поминів бабусі. Настав час Катерині починати важливу розмову. Вона розуміла, що принесе

біль своїм близьким, які її обожнюють, але іншого виходу не бачила. Їй потрібна була одна довга, чи не найдовша в її житті, тиха, сповнена роздумів, вереснева ніч, щоб прийняти для себе важливе, і, як вона вважала, правильне рішення. Готуючи вечерю, не думала про те, що рідні вмовлять її передумати, або зробити інакше, бо це було неможливо. Катрю турбувало лише те, як вони сприймуть новину, чи зрозуміють її, чи пробачать, чи затамують у душі образу. Вона довго підбирала потрібні слова, але серце обійняв смуток, думки плуталися, нашаровувалися одна на одну, сплітаючи павутиння, і в голову ніщо не приходило. «Буду діяти за обставинами», – нарешті вирішила жінка.

Вона обвела поглядом присутніх за столом і сказала:

– Мої любі, мені треба з вами поговорити.

Одразу запанувала тиша, бо підсвідомо всі чекали цієї розмови. Від домашніх не вдалося приховати ані її стомленого вигляду, ані синців під очима після безсонної ночі.

– Мабуть, справді в житті кожної людини є біла та чорна смуга, які з деякою періодичністю змінюють одна одну, – почала Катря, переводячи погляд з однієї рідної людини на іншу. – У моєму житті була довгий час біла смуга. Напевне, вона затяглася. Я не мала проблем та клопоту в дитинстві, зростала в любові серед хороших людей. Потім успішно закінчила школу, навчання в інституті, мала гарну роботу, що була мені до вподоби. Я щиро кохала й почувалася коханою. Від кохання в мене народився прекрасний синочок. Але так, дуже добре, не могло тривати усеньке життя. Спочатку померла дуже дорога мені людина – моя бабуся. Я думала, що її смерть – кінець чорної смуги. Але недарма кажуть у народі, що біда одна не ходить – за собою іншу водить. – Катря важко вдихнула повітря, бо відчула задуху. – Я втратила робоче місце й нового не намічається.

– Ніколи не треба впадати в розпач, – вставив батько.

– Зараз, тату, немає роботи ні в тебе, ні в мами, ні в мене. Що в нас є? Лише дідушева пенсія й талони на харчі.

– А корови? – запитав дідусь. – А ще свині, гуси, кури. Ще є город. Чи можна пропасти із таким статком?!

– Я не про те. Усе, що було в моєму житті впродовж прожитих літ, руйнується на очах. Зруйнувався колгосп, вимирає село.

– А Поросюк лише багатіє! – дід, як завжди, не втримався. – Палажка Поросюкова наїла такий зад, що за день возом не об'їдеш! А Іван морду свою відгодував таку, що хоч цуценят бий! Машину нову купив – «дев'ятку», у місті будинок відбабахав такий, що півсела може там жити.

– Тату, звідки ви все знаєте? – запитала Марина.

– Бо очі маю й вуха теж. Люди розповідали. Знає кума – знає півсела.

– Мене не цікавить, який будинок у сусіда. Я повинна сказати вам іншу новину: ми розлучаємося з чоловіком, – сказала Катря.

– Ой! – зойкнула мати. – Як же?

– Він?! Це він так сказав?! – дід спалахнув як свічка.

– Так. Вчора Федір приїхав і сказав, що в нього в місті інша жінка, з якою вони засновують спільний кооператив.

– Я так і знав! – занервував дід. – Червива в нього душа, негарна, чорна!

– Це була не сварка, Катерино? Серйозна заява? – запитав батько.

– Він сказав, що зі мною розлучається.

– Не розумію, – розгублено сказала мати, – чому він так вчинив. Здавалося, усе йде добре, ніщо не віщувало поганого...

– Трапилося те, що трапилося, – підбила підсумок Катря.

– Я... Я... Я йому, цьому Поросюку патлатому зараз піду рило натовчу! – підхопився дід. – Думаєте, що я старий і слабкий?! Ні! Є ще порох у порохівниці!

Катря взяла його за руку, притримала.

– Не треба, діду. Я вже сама це зробила.

– От молодець, Катрю! – дід сів на місце. – Чим же ти його ogrіла?

– Я такого ляпаса йому вліпила, що він аж сів на землю! Рука й зараз болить, аж спухла.

– Що ж воно тепер буде? – у матері покотилися сльози. – Як же ти сама? А дитинка? Буде зростати без батька? Сиротою?

– Самі виховаємо, – втрутився батько. – Не гірше, ніж Федір, який тільки й умів, що цукерки тикати дитині.

– Спасибі, мої любі, – сказала Катря. – Дякую, що ви в мене є, дуже люблю вас. Але я прийняла рішення і скажу одразу: ніколи його не зміню.

Тягарем на серці лежали слова, які мала сказати рідним. Шалено калатало в грудях серце, спазми болюче здушували горло, а на очі наверталися сльози. Вона опанувала свої почуття й промовила:

– Ми із сином поїдемо звідси.

– Ні! – скрикнув дід і аж зблід.

– Куди, доню? – здивовано глянув батько.

– Це неможливо, – крізь сльози мовила мати.

– Я хочу почати нове життя, – уже твердо й впевнено сказала Катря. – І я почну його.

– Гм, – привернув до себе увагу батько. – Доню, зараз у тобі говорить образа скривджені жінки. Але це минеться. Час лікує, загоює і не такі рани. Скільки жінок залишаються покинутими напризволяще непутящими чоловіками, самі виховують дітей. А в тебе є ми, твоя родина. Ми нікому не дамо скривдити Сергійка, піднімемо його на ноги, вивчимо, дамо путівку в життя. Звичайно, зараз настали складні часи. Але поки ми будемо триматися купи, нам буде жити набагато легше. За літо назбираємо грошей за здане молоко, а навесні купимо бичка або навіть двох. Он які пасовиська за горо́дом простягаються! Вигодуємо бичків, здамо їх – будуть гроші. А що робити? У селі ще можна якось прожити, а в місті людям велика скрута.

– А заміж тебе й тут заберуть, не хвилюйся за це. Знайдеться добрий хлопець, то й виховає Сергійка як свого сина, – підтримала батька мати. – Чи мало таких випадків? Ти ж у нас справжня красуня.

– Я теж так вважала. Але виявилося, що у місті дівчата кращі. Вони роблять собі педикюри й носять туфлі на високих шпильках, вони пахнуть французькими парфумами, а не коров'ячим молоком.

– Це той дурень тобі таке наплів?! – дід лютував. – Знайшла, кого слухати! Хіба ж це сором, що руки пахнуть молоком?! Корівка нас усіх годує, і навіть тих, хто живе в місті й пахне духами. Твій Федько щось кукурікнув, а там хоч не розвидняйся, а ти, дурненька, у голову собі це вбила. Я тобі так скажу: ми ні тебе, ні хлопчика образити нікому не дамо, навіть Поросюкові!

– Мої хороші, – Катря винувато, ніби просячи пробачення, посміхнулася. – Мої ви найкращі! Я все ж поїду звідси.

– Доню! – заголосила мати. – Що ти таке кажеш?!

– Тобі не можна покидати рідне гніздо, – дід сам мало не плакав.

– Катрю, подумай добре, – сказав батько, – не лише про себе, а й про дитину не забудь.

– Я пам'ятаю про нього. Не хвилюйтеся за нас. Я зроблю все, щоб нам було добре.

– Куди ти поїдеш? – мати не стримувала сліз. – Роботу зараз не знайдеш, квартири тобі ніхто не дасть. Навіть кімнату в гуртожитку не зможеш отримати! Де будеш брати гроші? Куди подінеш дитину, коли дитсадки зачиняють? Не будеш же ти з простягнутою рукою ходити та сина за собою водити? Що ж ти надумала, Катрю?

– Я так вирішила, – чітко сказала Катерина. – Я не хочу бути селянкою.

– Ну, то дочекайся кращої години, – батько теж почав нервувати. – Куди зараз із місця зриватися? І навіщо? Що ти хочеш довести Федору?

– Я не йому, а собі повинна довести, що чогось та варта в цьому житті!

– Ну, то залиш дитину, а сама поїдь, подивись, як живуть у місті. Влаштуєш своє життя – забереш і хлопчика! – сказав батько.

– Доню, люба, – мати повернула до Катрі заплакане обличчя. – І справді, залиш Сергійка тут. Буде в тебе все добре, то повернешся за дитиною. Та як воно може бути добре, коли навколо таке робиться?

Дід сидів тихий, принішклий, пригнічений та сумний.

– Катрю, не їдь нікуди, – сказав нарешті. – Ніколи ні перед ким не стояв на колінах, а перед тобою стану й буду благи залишитися...

– Діду, мій хороший, мій любий, – зупинила його Катря. – Прошу тебе – не треба. Я вперта, точнісінько як і ти. Якщо не зможу влаштуватися в місті, то повернуся. Добре?

– Мені залишається просити Бога, щоб ти не влаштувалася, – промовив дід.

– Ліпше побажайте мені кращої долі, – посміхнулася Катря. – Мені вже час іти, бо завтра треба збиратися в дорогу.

Вона подивилася на своїх рідних. Це був сміливо-сумний, рішучий та розумний погляд дорослої жінки.

Катря не захотіла, щоб її проводжали всі разом. Вона розпрощалася з батьком, попросила матір не поливати їй дорогу слізьми, взяла за руку чорноокого, смуглявого Сергійка, схожого на циганча, сумку з речами та пішла на зупинку з дідусем. Катря розуміла, що найбільшого болю завдала саме йому, і їй хотілося хоч якось спокутувати перед ним провину.

– Катрися, прошу тебе, не їдь звідси, – почав благи дід знову. – Чому ти не віриш мені? Пам'ятаєш, коли ми їздили з тобою й Сергійком до Марічки минулого року, то вона й тобі сказала, що не треба покидати родину?

– Я все, дідусю, пам'ятаю.

– Ти не віриш мені. А їй теж?

– Чесно сказати? Не вірю. Людина сама собі кує долю.

– Добре. Не треба нам вірити. Тільки залишся вдома.

– Назад, дідусю, тільки раки лазять, – якомога лагідніше промовила Катря. – Я буду до вас приїздити, навідувати. Ви навіть скучати за нами не будете встигати.

– Де ж ти будеш сили брати?

– Сили? У мене є син, він дасть мені стимул, додасть життєвих сил. Я мати, а цим усе сказано.

– Не буде тепер мені спокою ні вдень, ні вночі.

– Не сумуй, дідусю. Усе в нас вийде й, все буде добре. Знаєш, що я для тебе зроблю?

– Що?! – він аж зупинився.

– Після розлучення я зміню своє прізвище на Гутник.

– Це добре, – дід вперше за останні дні посміхнувся.

– А коли виросте Сергійко й буде отримувати паспорт, то теж змінить своє прізвище й вже не буде Поросюком.

– Я – Тарасюк, – поправило хлоп'я і смачно відкусило соковите яблуко.

Катря стояла біля зупинки, чекаючи на автобуса. Вона востаннє обвела поглядом рідне село, що розкинулося понад річкою, хатинки, що тонули в садках, городи, де стояли золотоголові соняшники, повернувши до неї свої великі жовті голови, ніби прощаючись назавжди. У Катрі замлоїло болісною тугою серце. Якби хтось знав, хтось міг зрозуміти, як їй було боляче все це кидати і їхати в безвість, полишаючи близьких людей! Вона від'їжджала з нестерпною, прикрою образою на того, кого кохала й хто її так підло зрадив. Настав кінець її безтурботності. Вона повинна увійти в новий, незнайомий світ, стати дорослою й само-

стійною. Усе мало змінитися в її житті, навіть зачіска. «Я відріжу коси, – вирішила Катря, щоб ніщо не нагадувало про той час, коли була поруч із Федьком. – І ніколи в житті не буду куштувати лісові суніці».

Частина друга

1

Присутні на нараді директори шкіл району з увагою слухали виступ Катерини Гутник, завідувачки міського відділу народної освіти. Чи то слова жінки знайшли стежинку до кожного з них, чи їхні погляди були прикуті до її надзвичайної краси. З віком врода не покидала її, а, здавалося, навпаки, надавала все більше принади. Тонка талія плавно переходила у виразні округлості стегон, стрункі ноги з роками не поповніли, на них не з'явилися вузлуваті вени, вони, як і раніше, вицокували тоненькими та високими підборами модельних туфельок; скромний крій сукні не міг приховати немаленькі, але підтягнуті тугі груди; чорне волосся не мало до цього часу жодної сивої волосинки, не знало фарб і завивок. Надзвичайно привабливим було її обличчя. Прямий ніс, чітке підборіддя, незвичайний персиковий колір шкіри та пишні темно-вишнєві губи, великі карі очі з густими віями, крила-брови – усе це надавало обличчю такої вроди, що важко було відвести від нього погляд. Можливо, якщо б на ньому був холоднуватий або зверхній чи грубий вираз, воно не було б таким привабливим. Але Катерина, займаючи високу посаду, не втратила щирості та доброти до людей, вона дивилася у вічі співбесідникам прямо та відкрито, а коли посміхалася, то аж світилася.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.